

Kultur och hälsa och personlighet - finns där ett samband?

Sören Holmberg och Lennart Weibull

SOM-INSTITUTET
SAMHÄLLE OPINION MEDIER

GÖTEBORGS UNIVERSITET

Kultur, hälsa och personlighet

Syftet med projektet *Kultur, hälsa och personlighet* var att studera samspelet mellan å ena sidan hälsa och välbefinnande och å andra sidan kulturvanor och livsstilar bland annat under kontroll för personlighetsfaktorer. Huvudinriktningen var på nationella svenska förhållanden, men även regionala variationer undersöktes

Den centrala delen av projektet har genomförts genom en analys av data från fem nationella SOM-undersökningar – 2009, 2010, 2011, 2012 och 2013. Projektet har genomförts i två huvudsteg. Det första avsåg en analys av sambanden mellan kulturvanor/livsstilar och hälsa/välbefinnande, det andra en fördjupad analys av personlighetens roll för förhållandet mellan kulturvanor och hälsa.

Projektets datainsamling och analyser 2009–2013

Datainsamlingarna inom ramen för de nationella SOM-undersökning genomfördes med ett urval på totalt 9 000 slumpmässigt valda personer mellan 16 och 85 år. Projektet möjliggjorde att vi i en tredjedel av undersökningen (3 000 personer) kunde distribuera ett frågeformulär med särskild inriktning på kulturvanor/livsstilar, hälsa och personlighet. I detta formulär samverkade vi även med forskare på bland andra Avdelningen för socialmedicin vid Sahlgrenska akademien och med Statens kulturråd, vilket innebär att vi kunde ställa en rad fördjupande frågor om såväl hälsa som kultur.

Hälsofrågorna diskuterades med experter från socialmedicin. När det gällde prövningen av den nya frågan om personlighet har vi haft ett nära samarbete med professor Petter Gustavsson, Karolinska institutet och professor Claudia Fahlke, Psykologiska institutionen, Göteborgs universitet. De test som genomförts visade att personlighetsfrågan fungerat bra även i en massdataundersökning och fångade upp de fem dimensioner som vi avsett mäta. Vid utvecklandet av personlighetsmåttan medverkade även en doktorand i psykologi, Mattias Gunnarsson.

En redovisning av studierna publicerades som ett bidrag till den årliga boken från SOM-institutet, vilket framgår av den bifogade listan på referenser.

Specialstudie 2021 av pandemins betydelse

Pandemin gav möjlighet att fördjupa projektet. Genom att olika sociala aktiviteter begränsades förändrades livet för alla, mest för de äldsta som drabbades hårdast och fick leva med de tuffaste restriktionerna. Alla dessa begränsande rekommendationer var nödvändiga för att bromsa smittan, men innebar samtidigt att människors umgänge minskade drastiskt. Och det senare är inte bra för vare sig samhällets ekonomi eller för människors hälsa.

Inom ramen för den nationella SOM-undersökningen 2021 ställde projektet frågor om ett antal olika aktiviteter med fokus på både traditionell kultur och populärkultur, men också på idrott och restaurangbesök, och ställde frågor om i vad mån man hade saknat dessa fritidsaktiviteter under pandemin och så fall hur mycket. Ett huvudresultat var att människor inte saknade sina – ofta kulturella – fritidsaktiviteter särskilt mycket under pandemin. och accepterade de begränsningar som pandemin innebar. Utfallet var förhållandevis jämt spritt över olika sociala och politiska grupper.

Organisation och finansiering

Ansvariga för projektet *Kultur, hälsa och personlighet* har varit professorerna Sören Holmberg och Lennart Weibull. I projektet har även fil dr Mattias Gunnarsson medverkat.

Finansieringen av projektet har skett genom Sten A Ohlssons stiftelse, Göteborg.

Resultaten finns presenterade i SOM-institutets bok från de årliga nationella undersökningarna. På de följande sidorna återfinns sex kapitel kring kultur, hälsa och personlighet publicerade i de årliga SOM-böckerna.

Referenser

Gunnarsson, M. (2011) *Validering av instrumentet för mätning av personlighetsegenskaper i SOM-undersökningen 2010*. Göteborg, SOM-institutet: Göteborgs universitet.

Gunnarsson, M. Gustavsson, P., Holmberg, S., Weibull, L., (2014) Utvärdering av potentiella personlighetsinstrument i SOM:s undersökningar.

Gustavsson, P. (2010) *Test HP5i modeller I SOM-Student*. Stockholm: Karolinska Institutet.

Holmberg, S & Weibull, L. (2010). Människans fem personlighetsegenskaper. I S Holmberg & L Weibull (red) *Nordiskt ljus*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.

Holmberg, S, Weibull, L & Gunnarsson, M. (2011). Personlighet och ideologisk vänster-högerposition. I S Holmberg, L Weibull & H Oscarsson (red) *Lycksalighetens ö*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.

Holmberg, S & Weibull, L. (2012). Kultur befrämjar hälsa. I L Weibull, H Oscarsson & A Bergström (red) *framtidens skugga*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.

Holmberg, S, Weibull, L & Gunnarsson, M. (2013). Må bättre av kultur – en personlighetsfråga?. I L Weibull, H Oscarsson & A Bergström (red) *Vägskäl*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.

Gunnarsson, M, Holmberg, S. & Weibull L (2014). Att mäta personlighet. I A Bergström & H Oscarsson (red) *Mittfåra & marginal*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.

Holmberg, S & Weibull, L. (2022). Saknade aktiviteter under pandemin. I U Andersson, H Ekegren Oscarsson, B Rönnerstrand & N Theorin (red) *Du sköra nya värld*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.

MÄNNISKANS FEM PERSONLIGHETSEGENSKAPER

SÖREN HOLMBERG OCH LENNART WEIBULL

Psykologer är överens om att det finns grundläggande mänskliga personlighets-egenskaper som kan klassificeras och mätas. Dessa olika egenskaper är varaktiga över tid och består av såväl känslor (emotioner) som tankar (kognitioner) och beteenden. Egenskaperna har en biologisk ärftlig grund och etableras tidigt i livet. Men kulturell uppväxtkontext och social miljö kan modulera egenskaper så att de förstärks eller försvagas (Fahlke och Johansson 2007).

Vad psykologerna dock inte är ense om är vilka dessa grundläggande egenskaper mer exakt är eller hur de skall avgränsas. Litteraturen rymmer många olika försök att ringa in och mätmässigt fånga det ”alla” är överens om finns där inne i människans psyke. En tidig pionjär var Gordon Allport som i engelska uppslagsverk identifierade hela 17 953 ord som betecknar olika mänskliga egenskaper. Hans så kallade lexikala hypotes är att alla mänskliga egenskaper finns beskriva i det talade språket – och ju fler synonymer desto mer betydelsefull är egenskapen. Andra pionjärer var Raymond Cattell och Hans Jürgen Eysenck som introducerade psykometri, frågeformulär och faktoranalyser för att komma åt de svårfångade personlighetsegenskaperna. Den ene av dem fann sexton grundläggande egenskaper (Cattell), den andra fann först bara två men lade senare till ytterligare en och lanserade sin trefaktormodell (Eysenck).

Sentida forskning har funnit att sexton personlighetsegenskaper är för många och tre är för få. Idag är man någorlunda ense om att den bästa modellen för att klassificera människors olika personligheter bör utgå ifrån fem egenskapsdimensioner. Inom psykologin talas om femfaktormodellen eller mustigare på amerikanska *The Big Five*. Två ledande forskare bakom modellen är de amerikanska psykologerna Paul Costa och Robert McCrae.

De fem egenskapsdimensionerna har inga bra och av alla använda namn – varken på svenska eller på engelska. Vi kommer att benämna dem: grad av *utåtriktning* med polerna extravert kontra introvert personlighet, grad av *anspändhet* mellan egenskaperna lugn och ängslig, grad av *empati* med cynism/misstänksamhet som en pol och välvilja och hjälpsamhet som en annan, grad av *målinriktning* med disciplinerad/pålitlig som en karaktäristisk egenskap i motsatts till mindre planerad/spontan och slutligen grad av *öppenhet* med egenskaperna nyfiken/okonventionell å ena sidan mot jordnära/konventionell å den andra. På engelska brukar egenskaperna ibland benämnas grader av *extraversion*, *neuroticism*, *agreeableness*, *conscientiousness* och *openness*.

Orsaken till att vi kommit att intressera oss för olika personligheter är ett forskningsprojekt kring sambandet mellan kulturutövning och hälsa som påbörjats inom

ramen för SOM-undersökningen. Projektet har namnet *Kultur, hälsa och personlighet* och syftar till att studera samspelet mellan å ena sidan hälsa och välbefinnande och å andra sidan olika kulturvanor och livsstilar under kontroll för skilda personlighetsgenskaper.¹ De årliga SOM-undersökningarna omfattar sedan länge många olika mått på människors kulturexponering och livsstilar respektive på grad av hälsa – men inga mått på olika personlighetsgenskaper. Vad vi behövde var alltså att få fram ett användbart mått på personlighet.

Femfaktormodellen var mot den bakgrunden mycket lämplig för våra syften och då mer specifikt den hälsorelaterade modell som professor Petter Gustavsson på Karolinska Institutet utvecklat. Han benämner sin modell HP5i. I en variant som prövats på både vuxna och ungdomar ingår tjugo olika påståendefrågor som testpersonerna skall ta ställning till (Gustavsson m fl 2003, 2008, Gunnarsson m fl 2008). Utifrån svaren kan sedan svarspersonerna graderas på de fem grundläggande personlighetsdimensionerna.

Femfaktormodellen prövad i SOM-sammanhang

En första prövning av om Petter Gustavssons HP5i-modell fungerar i ett SOM-sammanhang med ”vanliga” människor genomfördes hösten 2009. Om resultatet visar sig lyckat är avsikten att fortsatt mätningarna minst två år till för att ta fram ett brett analysmaterial.

Syftet med resultatgenomgången på de följande sidorna är att visa att prövningen blev lyckad. Femfaktormodellens olika personlighetsgenskaper kunde mätas på ett tillförlitligt sätt i SOM-undersökningen med ett befolkningsurval av svenskar mellan 16-85 år. Den version av HP5i-testet som vi använde var en något nedbanta variant. Vi utnyttjade enbart femton påståendefrågor, inte hela batteriet med tjugo frågor. HP5i-modellen testades också i sin kortare version (15 frågor), men också i originalversionen (20 frågor), i SOM:s studentundersökning 2009. Petter Gustavsson har metodiskt prövat om original- respektive kortversionerna ger samma resultat och kommit fram till ett positivt svar. Mätmetoderna har en hög grad av ekvivalens. Hans slutsats är att SOM:s personlighetsmätningar är användbara för att mäta vad HP5i-modellen gör i andra sammanhang (Gustavsson 2010). Vår slutsats är att vi kommer att återupprepa mätningarna 2010 och 2011, möjligen med några mindre modifieringar.

Uppställningen i figur 1 visar hur personlighetsmätningen var utformad i den nationella SOM-undersökningen hösten 2009. De femton påståendefrågorna kunde besvaras med alternativen stämmer helt, stämmer ganska bra, stämmer inte särskilt bra och stämmer inte alls.

Figur 1 Frågor i RiksSOM 2009 för att mäta personlighetsegenskaper enligt femfaktormodellen

fråga: I vilken utsträckning stämmer följande påståenden in på hur du i allmänhet brukar känna dig?

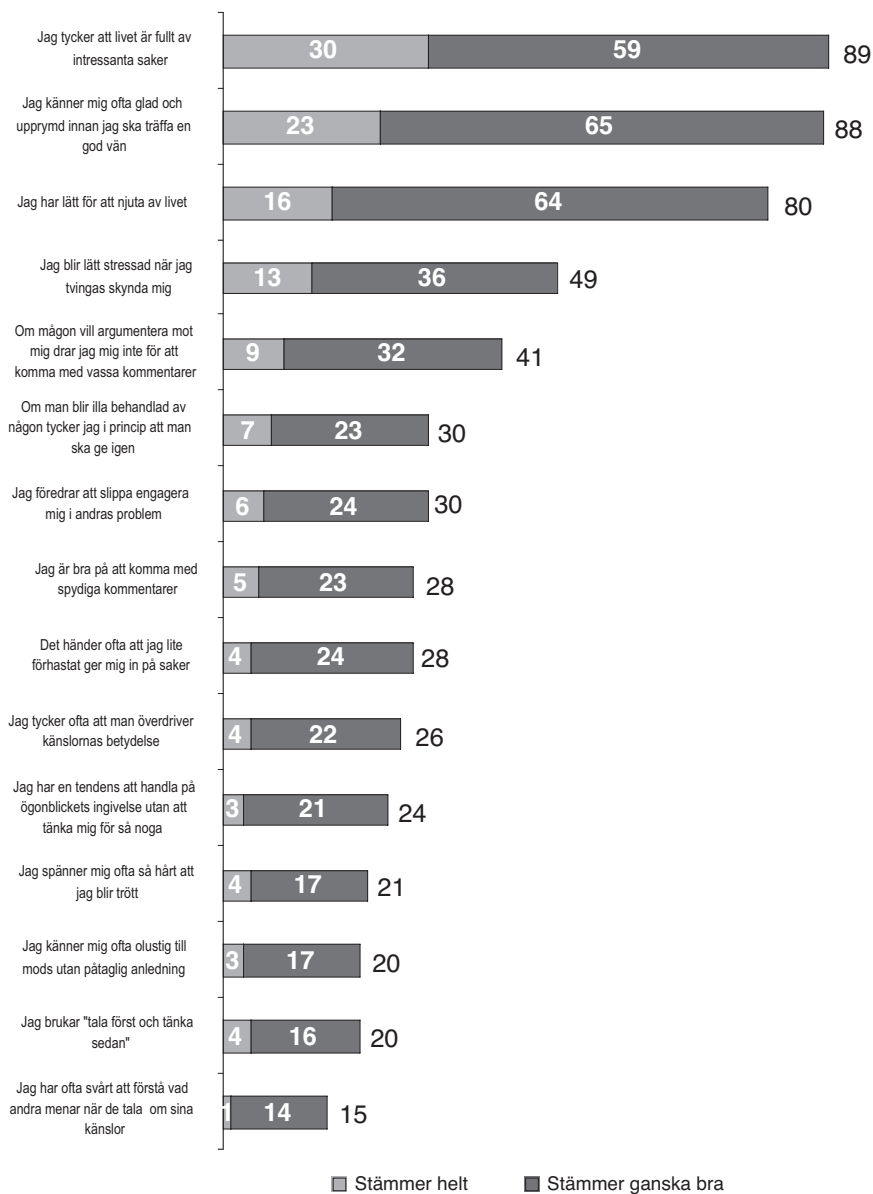
	Stämmer helt	Stämmer ganska bra	Stämmer inte särskilt bra	Stämmer inte alls
Jag tycker att livet är fullt av intressanta saker	☐	☐	☐	☐
Jag känner mig ofta olustig till mods utan påtaglig anledning	☐	☐	☐	☐
Jag är bra på att komma med spydiga kommentarer	☐	☐	☐	☐
Jag har en tendens att handla på ögonblickets ingivelse utan att tänka mig för så noga	☐	☐	☐	☐
Jag har lätt för att njuta av livet	☐	☐	☐	☐
Jag blir lätt stressad när jag tvingas att skynda mig	☐	☐	☐	☐
Om man blir illa behandlad av någon tycker jag i princip att man ska ge igen	☐	☐	☐	☐
Det händer ofta att jag lite förhastat ger mig in på saker	☐	☐	☐	☐
Jag tycker ofta att man överdriver känslornas betydelse	☐	☐	☐	☐
Jag känner mig ofta glad och upprymd innan jag ska träffa en god vän	☐	☐	☐	☐
Jag spänner mig ofta så hårt att jag blir trött	☐	☐	☐	☐
Om någon vill argumentera mot mig drar jag mig inte för att komma med vassa kommentarer	☐	☐	☐	☐
Jag brukar ”tala först och tänka sedan”	☐	☐	☐	☐
Jag har ofta svårt att förstå vad andra menar när de talar om sina känslor	☐	☐	☐	☐
Jag föredrar att slippa engagera mig i andras problem	☐	☐	☐	☐

Kommentar: Frågorna mäter personlighetsegenskaper enligt Petter Gustavssons HP5i-modell som är en variant av femfaktormodellen.

Resultaten i figur 2 visar hur SOM-undersökningens svarspersoner besvarade de femton påståendefrågor som ingår i HP5i-testet. Resultaten är ordnade efter andelen personer som instämde i de olika påståendena.

Ett första test på om mätningen fungerat är om svarspersonerna sprider ut sina svar på de olika påståendefrågorna, det vill säga att vi får en god svarsvarians. Och det visar sig att det får vi. I de fall svarsvariansen är något liten är det förväntat och i enlighet med mätmodellen. Till exempel att relativt få människor tycker att det stämmer helt eller ganska bra att ”Jag har ofta svårt att förstå vad andra menar när

Figur 2 *Personlighetsegenskaper: andel som instämmer i femton påståenden som är byggstenar för femfaktormodellens personlighetsegenskaper (procent)*

Kommentar: Resultaten kommer från den nationella SOM-studien 2009 med cirka 1 600 svarspersoner. Procenten har beräknats bland dem som besvarat påståendefrågorna. Se också figur 1.

de talar om sina känslor”. Det är enbart 15 procent som tycker att den känslolyliga ”egenskapen” stämmer in på dem själva. Eller att endast 11 procent svarar stämmer inte särskilt bra eller inte alls när påståendet lyder ”Jag tycker att livet är fullt av intressanta saker”. De allra flesta (89 procent) tycker tvärtom att livet är fullt av intressanta saker.

Men som sagt begränsade svarsvarianser av detta slag är förutsedda i mätmodellen. Svaren på de skilda påståendefrågorna med olika svarsspridning skall ju sedan vägas samman till olika index som för varje svarspersonen mäter i vilken utsträckning de har de fem olika personlighetsegenskaper som HP5i-modellen mäter.

Tabell 1 Personlighetsegenskaper – en femfaktoriös lösning (faktorladdningar)

	Mål- inriktning	Öppen- het	Utåt- riktning	Anspänd- het	Empati
Jag har en tendens att handla på ögonblickets ingivelse utan att tänka mig för så noga	.82	-.03	.04	.06	.19
Jag brukar ”tala först och tänka sedan”	.77	.12	-.04	.12	.09
Det händer ofta att jag lite förhastat ger mig in på saker	.75	.08	.13	.17	.20
Jag har ofta svårt att förstå vad andra menar när de talar om sina känslor	.07	.80	-.15	.04	.09
Jag fördrar att slippa engagera mig i andras problem	-.02	.79	-.14	.08	.09
Jag tycker ofta att man överdriver känslornas betydelse	.13	.72	.03	.04	.18
Jag tycker att livet är fullt av intressanta saker	.03	-.08	.77	-.11	-.03
Jag känner mig ofta glad och upprymd innan jag ska träffa en god vän	.10	-.14	.71	.15	.03
Jag har lätt för att njuta av livet	.09	-.01	.71	-.30	.02
Jag blir lätt stressad när jag tvingas skynda mig	.07	.04	.09	.80	.01
Jag spänner mig ofta så hårt att jag blir trött	.17	.09	-.13	.78	.03
Jag känner mig ofta olustig till mods utan påtaglig anledning	.14	.05	-.39	.61	.13
Om någon vill argumentera mot mig drar jag mig inte för att komma med vassa kommentarer	.16	.09	.07	.00	.80
Jag är bra på att komma med spydiga kommentarer	.21	.05	-.05	.00	.75
Om man blir illa behandlad av någon tycker jag i princip att man ska ge igen	.07	.25	-.02	.12	.66
Andel förklarad varians (%)	13	13	12	12	12

Kommentar: Varimaxrotering. Antalet svars personer är i genomsnitt 1 600.

Ett andra och helt avgörande test är om svaren från de tillfrågade i SOM-undersökningens olika frågor hänger samman på ett sådant sätt att vi med tillförlitlighet kan bilda de fem förväntade indexen för de fem personlighetsegenskaperna. Den teknik man använder för att pröva om svars mönstren är de förväntade är faktoranalys. Resultaten i tabell 1 redovisar utfallet av en sådan faktoranalys där vi specificerat en efterfrågad lösning med fem faktorer.

Prövningen utfaller mycket väl. De fem faktorerna uppvisar samband med de påståendefrågor de förväntas uppvisa samband med. Koefficienterna – faktorladdningarna – är stora för de indikatorer där de skall vara stora och små för övriga indikatorer. Varje faktor är dessutom ungefär lika väl mätt i den meningen att var och en av dem förklarar ungefär lika stor del av svarsvariansen (mellan 12-13 procent vardera). Resultaten visar på en stark femfaktorlösning helt i enlighet med förväntningarna utifrån HP5i-modellen. Vi kan därmed gå vidare och konstruera de fem personlighetsindexen.

Nästa steg

Här är inte läget att också analytiskt använda de konstruerade personlighetsmått. Det kommer vi att göra i annat sammanhang. Då skall vi relatera de uppmätta personlighetsegenskaperna till olika slags kulturutövning och kulturexponering liksom till olika grader av hälso- respektive ohälsotillstånd. Till dess är vi nöjda med att ha lyckats mäta fem olika personlighetsegenskaper i ett urval omfattande en vuxen befolkning representerande ett helt land.

Not

- ¹ Projektet är finansierat av Sten A Olssons forskningsstiftelse och avser åren 2009-2011.

Referenser

- Fahlke, Claudia och Johansson, Per Magnus (2008). *Personlighetspsykologi*. Stockholm: Natur & Kultur.
- Gunnarsson, Mattias m fl (2008). Personality traits and their associations with substance use among adolescents. *Personality and Individual Differences* 45: 356-360.
- Gustavsson, Petter (2010). *Test av HP5i modeller i SOM-student*. Stockholm: Karolinska Institutet.
- Gustavsson, Petter m fl (2003). The HP5 inventory: definition and assessment of five health-relevant personality traits from a five-factor model perspective. *Personality and Individual Differences* 35: 69-89.
- Gustavsson, Petter m fl (2008). Measurement invariance of personality traits from a five-factor model perspective: multi-group confirmatory factor analyses of the HP5 inventory. *Scandinavian Journal of Psychology* 49: 459-467.

PERSONLIGHET OCH IDEOLOGISK VÄNSTER-HÖGERPOSITION

SÖREN HOLMBERG, LENNART WEIBULL
OCH MATTIAS GUNNARSSON

Personlighet går att mäta. Modern psykologi utgår från ett begränsat antal grundläggande mänskliga personlighetsegenskaper. Det är egenskaper som anses varaktiga över tid och består av både tankar (kognitioner) och känslor (emotioner), men också av igenkännbara beteenden. En hög grad av konsensus råder om att vår personlighet bäst beskrivs och sammanfattas i fem övergripande egenskaper. Dessa fem generella personlighetsegenskaper brukar benämnas grad av öppenhet, grad av samvetsgrannhet, grad av utåtriktning, grad av samarbetsvillighet samt grad av emotionell stabilitet. Man talar om fem-faktormodellen eller på engelska *The Big Five Model* (Fahlke och Johansson 2008).

De olika personlighetsegenskaperna utvecklas genom ett komplext samspel mellan ärftliga och miljömässiga faktorer. Stabila anses egenskaperna bli först någon gång i 25 årsåldern. Studier visar att vissa av personlighetsdragen redan kan iakttas och mätas empiriskt hos små barn, och att dessa temperament sedan är bestående genom livet. Forskningen påvisar att några personlighetsdrag troligen har en klar genetisk koppling (Caspi m fl 2005).

Eftersom de olika personlighetsegenskaperna är förhållandevis konstanta över tid kan kunskap om dem användas för att ”förutse” olika beteenden. Psykologiska studier har visat på klara samband mellan de fem personlighetsegenskaperna och exempelvis rökning, alkoholkonsumtion, psykisk ohälsa, och hjärt-kärlsjukdomar (Ozer m fl, Roberts m fl).

Men forskningen har också intresserat sig för sambandet mellan skilda personlighetsdrag och olika samhällsfenomen som politiskt deltagande, politiska åsikter och partival. Undersökningar kring sambandet mellan personlighet och politik är dock än så länge en relativt ny verksamhet och den har hittills mest bedrivits utifrån amerikanskt datamaterial (Hatemi m fl 2011, Mondak m fl 2010, Gerber m fl 2010). Vår tanke är att genomföra en första studie baserad på svenskt material.

Vi fokuserar på frågan om kopplingen mellan personlighet och positionering på den ideologiska vänster-högerkalan. Amerikansk forskning har visat att hög grad av öppenhet har ett samband med vänsteråsikter medan höga grader av emotionell stabilitet och samvetsgrannhet, men också delvis hög grad av utåtriktning, har kopplingar till ideologiska ståndpunkter till höger (Gerber m fl 2010). Frågan är om vi hittar ett liknande mönster i Sverige?

Att vi kan genomföra en analys av detta slag på svenska data beror på att SOM-undersökningarna sedan länge inrymmer ett mått på människors subjektiva placering av sig själva på en femgradig vänster-högerskala. Men också på att SOM-institutet sedan 2009 genomför ett forskningsprojekt benämnt Kultur, hälsa och personlighet som systematiskt mäter fem-faktormodellens olika personlighetsegenskaper.¹

Det operationella mått som används i SOM är baserat på ett frågebatteri som utvecklats av Petter Gustavsson på Karolinska institutet (Gustavsson 2003, 2010). Mätinstrumentets uppbyggnad och träffsäkerhet analyseras närmare i Holmberg och Weibull (2010) som bygger på SOM-studien 2009. Mätningen 2010 gav likvärdiga resultat med 2009 och understryker ytterligare den goda överensstämmelsen mellan SOM:s personlighetsmätningar och resultaten från andra liknande personlighetstest (Gunnarsson 2011).

Vi benämner de fem personlighetsegenskaperna grad av *utåtriktning* med polerna hedoni/extravert och anhedoni/introvert personlighet (underskala till utåtriktad), grad av *anspändhet* mellan egenskaperna lugn/stabil respektive ängslig/orolig (underskala till emotionellt stabil), grad av *empati* med antagonism/misstänksamhet respektive välvilja/hjälpsamhet som motpoler (underskala till samarbetsvillig), grad av *målinriktning* med disciplinerad/pålitlig på ena sidan mot mindre planerad/impulsiv å den andra (underskala till samvetsgrann) samt grad av öppenhet med egenskaperna nyfiken/emotionellt inkännande och jordnära/emotionellt krass som kontraster (underskala till öppenhet).

Samband med vänster-högeråsiikt

Det vore naturligtvis smått sensationellt om de fem olika personlighetsegenskaperna uppvisade mycket starka samband med svenska medborgares ideologiska vänster-högerpositioner. Eftersom subjektiv vänster-högerplacering är den allra starkaste faktor vi har när det gäller att förklara hur svenska väljare röstar skulle det i så fall innebära att delvis medfödda personlighetsegenskaper vore en av de viktigaste faktorerna bakom hur svenskar röstar och hur valen går i Sverige (Oscarsson och Holmberg 2008). Men så är det inte. De fem personlighetsegenskaperna har vissa samband med människors vänster-högeråsikter, men sambanden kan knappast karaktäriseras som starka. Tydligast samband uppvisar egenskapen grad av anspändhet med en korrelation på $-.14$ (r). Svagast samband finner vi för graden av empati ($-.02$). Övriga personlighetsegenskaper har korrelationer däremellan.²

Hur sambanden mer exakt ser ut framgår av tabell 1. Där visar vi hur människor med olika grader av de fem personlighetsegenskaperna placerar sig på vänster-högerskalan. Egenskaperna är rangordnade efter hur starka kopplingarna är till svarspersonernas ideologiska positionering. Högst upp återfinner vi graden av anspändhet och längst ned graden av empati.

Tabell 1 Sambandet mellan olika personlighetsegenskaper och ideologisk position på vänster-högerdimensionen (procent)

	Ideologisk åsikt			Summa procent
	Vänster	Varken/eller	Höger	
Anspändhet				
Låg grad	24	21	55	100
Medel	32	26	42	100
Hög grad	36	27	37	100
Utåtriktning				
Låg grad	35	27	38	100
Medel	31	24	45	100
Hög grad	27	26	47	100
Öppenhet				
Låg grad	25	29	46	100
Medel	32	25	43	100
Hög grad	34	23	43	100
Målinriktning				
Låg grad	31	26	43	100
Medel	33	24	43	100
Hög grad	27	29	44	100
Empati				
Låg grad	31	25	44	100
Medel	34	23	43	100
Hög grad	29	28	43	100

Kommentar: Resultaten kommer från den nationella SOM-studien 2010. De fem personlighetsegenskaperna har mätts via ett instrument med 15 frågor konstruerat av Petter Gustavsson på Karolinska Institutet. Svarspersonernas vänster-högerpositioner har fastslagits med hjälp av en självklassificeringsfråga.

Människor med en hög grad av anspändhet (ängslan) tenderar att relativt sett vara mer vänster (36 procent) än människor med låg grad av anspändhet (24 procent). Och omvänt personer med en låg grad av anspändhet (lugn) är oftare ideologiskt åt höger (55 procent) än personer med hög grad av anspändhet (37 procent). Övriga personlighetsegenskaper har inte lika tydliga kopplingar till vänster-högerplaceringen men vissa svaga mönster kan iakttas. Människor med en hög grad av utåtriktning (extraverta) har en viss tendens att vara ideologiskt åt höger medan människor åt det introverta hållet tenderar att relativt sett vara åsiktsmässigt åt vänster. När det gäller egenskapen öppenhet är mönstret att människor med en hög grad av öppenhet (nyfikenhet) relativt sett lutar åt vänster medan personer med en låg grad av öppenhet (konventionell) svagt lutar åt höger. Personlighetsegenskaperna grad av empati respektive grad av målmedvetenhet har så svaga kopplingar med vänster-högeråsikterna att sambanden inte är statistiskt signifikanta ens på enkel bivariat nivå.

Tabell 2 Regressionsanalyser med fem personlighetsegenskaper som oberoende variabler och subjektiv vänster-högerposition som beroende variabel (b-värden)

	Bivariat regression			Multivariat regression	
	b-värde	Standardfel	R ²	b-värde	Standardfel
Anspändhet	-.25 ***	.05	.02	-.23 ***	.05
Utåtriktning	+.19 *	.06	.01	+.13	.07
Öppenhet	-.11 *	.05	.00	-.16*	.06
Målinriktning	+.04	.05	.00	-.02	.05
Empati	-.03	.05	.00	-.02	.05

Kommentar: Signifikansnivåer = *<.05, **<.01, ***<.001. R²-värdet för den multivariata OLS-regressionen är .03. Personlighetsvariablerna kan variera mellan 1 och 4. Den beroende variabeln är subjektiv vänster-högerposition med fem värden mellan 1 (vänster) och 5 (höger).

Tabell 3 Multivariat regressionsanalys med fem personlighetsegenskaper som oberoende variabler och subjektiv vänster-högeråsiikt som beroende variabel under kontroll för fyra olika sociala grupptillhörigheter (b-värden)

	b-värde	standardfel
Personlighetsegenskaper		
Anspändhet	-.24 ***	.05
Utåtriktning	+.05	.07
Öppenhet	-.28 ***	.06
Målinriktning	-.01	.06
Empati	-.01	.06
Social tillhörighet		
Yrkesgrupp	+.37 ***	.03
Utbildningsnivå	+.06 *	.03
Ålder	-.05 *	.03
Kön	-.13	.07

Kommentar: Signifikansnivåer = *<.05, **<.01, ***<.001. R²-värdet för den multivariata OLS-regressionen är .13. Personlighetsvariablerna kan variera mellan 1 och 4. Yrkesgrupp har värdena 1 för arbetarhem, 2 för tjänstemannahem, 3 för företagarhus/jordbrukarhus och 4 för högre tjänstemannahem. Utbildningsnivån är kodad mellan 1 (=lågutbildade) och 4 (=högutbildade). Åldersvariabeln omfattar fyra grupper från 1 (yngre) till 4 (äldre). På köns-variabeln är kvinnor klassificerade som 1 och män som 2. Vänster-högervariabeln kan variera mellan 1 (=vänster) och 5 (=höger).

När vi prövar om de olika personlighetsegenskaperna har något oberoende samband med människors vänster-högeråsikter efter det att vi tagit hänsyn till effekterna av övriga personlighetsdrag visar det sig att två egenskaper har sådana oberoende effekter. Det gäller mest tydligt graden av anspändhet, men också graden av öppenhet (se tabell 2). Övriga tre personlighetsegenskaper, inklusive graden av målinriktning som har ett signifikant samband på bivariat nivå, uppvisar inga signifikanta oberoende samband med var svarspersonerna står på den ideologiska vänster-högerekalan.

Vårt huvudresultat så här långt är alltså att mer anspända människor tenderar att vara mer ideologiskt vänster medan mer lugna människor snarare lutar åt höger. På ett motsvarande sätt lutar mer nyfikna personer åt att ha vänsteråsikter medan mer konventionella människor har en tendens att vara ideologiskt åt höger. Men ånyo, vi talar inte om några starka samband. Den sammanlagda förklarade variansen när vi tar med alla våra fem personlighetsegenskaper som förklaringsfaktorer till människors vänster-högeråsikter är endast 3 procent ($R^2=0.026$). De båda signifikanta sambanden kvarstår även sedan vi kontrollerat för inverkan av ett antal kända socioekonomiska faktorer som vi vet brukar ha en koppling till hur människor placerar sig på vänster-högerekalan (Oscarsson och Holmberg 2008). De sociala variabler vi tagit med i kontrollen är kön, ålder, utbildningsnivå och yrkesgrupp. Regressionsresultaten i tabell 3 visar att effektkoefficienterna för graden av anspändhet respektive för graden av öppenhet fortsätter att vara klart signifikanta i den utvidgade prövningen när också de olika sociala variablerna inkluderas i testmodellen.

Bland de sociala variablerna uppvisar ålder, utbildningsnivå och yrkesgruppstillhörighet också självständiga signifikanta samband efter det att övriga variabler kontrollerats, inklusive personlighetsegenskaperna. Yngre människor och personer med arbetaryrken tenderar att vara något mer åt vänster oberoende av personlighetsdrag. På ett motsvarande sätt har äldre personer och människor som tillhör övermedelklassen eller är företagare, en tendens att luta något åt höger ideologiskt – och det oavsett personlighetsegenskaper.

Personlighet spelar roll

Den mest omfattande amerikanska studien när det gäller kopplingen mellan personlighetsdrag och ideologiska vänster-högerattityder får fram resultat som är mycket lika våra (Gerber m fl 2010). Gradens av öppenhet respektive gradens av anspändhet har i USA precis som i Sverige – efter kontroller för liknande sociala variabler – en självständig koppling till var människor tenderar att stå på vänster-högerekalan. Och sambanden ser likadana ut – ju mer öppen desto mer vänster respektive ju mer anspänd desto mer vänster.

I den amerikanska studien är dessutom effekterna av ytterligare två personlighetsegenskaper självständigt signifikanta, vilket de inte är i Sverige även om mönstret på sambanden är desamma. De egenskaperna är gradens av målinriktning (ju mer målinriktad desto mer höger) och gradens av utåtriktning (ju mer extravert desto mer

höger). Att sambanden för dessa båda egenskaper uppnår en signifikant nivå i USA kan till en del bero på att den amerikanska studien rymmer hela 12 400 personer. Den svenska SOM-undersökningen omfattar enbart cirka 1 500 personer. Svaga samband blir lättare statistiskt signifikanta i större undersökningsmaterial. En annan trolig förklaring är att de amerikanska studierna använder ett något annorlunda instrument att mäta personligheten på och att vi därför inte får full överensstämmelse i resultaten.

En personlighetsegenskap uppvisar inget signifikant samband med vänster-högeråsikt, varken i USA eller i Sverige. Den egenskapen är graden av empati.

Likheten i resultaten från USA och Sverige antyder att vi är någonting på spåret. Personlighet tycks spela en roll för ideologiskt-politiska ställningstaganden. Betydelsen är dock inte på något sätt dramatisk. Effekterna är svaga. Men det intressant är att de finns och att de verkar även sedan andra relevanta omständigheter kontrollerats. Människors vänster-högeråsikter är inte bara bestämda av sociologiska och politiska faktorer. Psykologiska delvis medfödda faktorer spelar också en roll. En liten roll, men dock en roll.

Noter

- ¹ Projektet är finansierat av Sten A Olssons forskningsstiftelse och gäller mätningar åren 2009 till 2011.
- ² Korrelationerna är +.08 för graden av utåtriktning (signifikant på .01), +.05 för graden av öppenhet (signifikant på .05), +.02 för graden av målmedvetenhet (ej signifikant). Korrelationen för graden av anspändhet (-.14) är signifikant på .01-nivån. Korrelationen för graden av empati (-.02) är inte signifikant.

Referenser

- Caspi, A., Roberts, B. W., Shiner, R. (2005). Personality development. *Annual Review of Psychology*, 56, 453-484
- Fahlke, Claudia och Johansson, Per Magnus (2008) *Personlighetspsykologi*. Stockholm: Natur & Kultur.
- Gerber, Alan, Huber, Gregory, Doherty, David, Dowling, Conor and Ha, Shang (2010) Personality and Political Attitudes: Relationships across Issue Domains and Political Culture. *American Political Science Review* 104: 111-133.
- Gunnarsson, Mattias (2011) *Validering av instrumentet för mätning av personlighetsegenskaper i SOM-undersökningen 2010*. Göteborg: SOM-institutet.
- Gustavsson, Petter m fl (2003) Measurement invariance of personality traits from a five-factor model perspective: multi-group confirmatory factor analyses of the HP5 inventory. *Scandinavian Journal of Psychology* 49. 459-467.

- Gustavsson, Petter (2010) *Test av HP5i modeller i SOM-student*. Stockholm: Karolinska institutet.
- Hatemi, Peter et al (2011) A Genome-Wide Analysis of Liberal and Conservative Political Attitudes. *The Journal of Politics* 73: 227-285.
- Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (2010) Människans fem personlighetsegenskaper. I Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (red) *Nordiskt ljus*. Göteborg: SOM-institutet.
- Mondak, Jeffery, Hibbing, Matthew, Canache, Damarys, Seligson, Mitchell and Anderson, Mary (2010) Personality and Civic Engagement: An Integrative Framework for the Study of Trait Effects on Political Behavior. *American Political Science Review* 104: 85-110.
- Ozer, D, J., javascript:void(0); Benet-Martínez, V. (2006). Personality and the prediction of consequential outcomes. *Annual Review of Psychology*, 57, 401 -421.
- Roberts, B. W., Kuncel, N., Shiner, R., N., Caspi, A., & Goldberg, L. R. (2007). The power of personality: The comparative validity of personality traits, socio-economic status, and cognitive ability for predicting important life outcomes. *Perspectives in Psychological Science*, 2, 313-345.

KULTUR BEFRÄMJAR HÄLSA

SÖREN HOLMBERG OCH LENNART WEIBULL

Rubriken är inte en besvärjelse. Mer rimligt är att se den som en förhoppning. Det vore givetvis fantastiskt om kultur hade en helande inverkan på vår hälsa. Kanske är rubriken dock bara en from förhoppning. Den kan till och med riskera att fastslå en felaktighet. Kanske borde det i stället stå Kultur befrämjar *inte* hälsa? Den tidigare kulturministern Bengt Göransson brukade hålla fördrag under den medvetet provocerande rubriken ”Inte fan blir man frisk av kultur.” Han var inte alltid övertygad om att kultur har en terapeutisk inverkan i hälsosammanhang (Göransson 2008). Men hypotesen finns inom hälsoforskningen och vissa belägg finns. Medicinprofessorn Töres Theorell, som är en av de ledande inom området, preciserar problematiken sålunda:

”Sammanfattningsvis finns det en stor potential i de kulturella aktiviteterna när det gäller hälsofrämjande arbete. Men det är svårt att vetenskapligt fånga vad de verksamma mekanismerna är. Arbetet har dock börjat. Enligt mitt sätt att se är det viktig forskning eftersom ökad kunskap kan lära oss vilken sorts kulturella aktiviteter som är hälsofrämjande, och för vilka personer och under vilka omständigheter de kan fungera positivt eller negativt för hälsan.” (Theorell 2008: 136).

Töres Theorells forskning var en av inspirationskällorna när vi bestämde oss för att pröva hypotesen på ett stort samhällsvetenskapligt material. Folkhälsa är ett område där medicin och samhällsvetenskap möts (Statens Folkhälsoinstitut, 2012). Om vi definierar hälsa som folkhälsa är ett samhällsvetenskapligt perspektiv högst relevant. Mot bakgrund av att SOM-undersökningarna sedan många år innehåller mängder av data som gäller både kulturexponering/kulturutövning och kring olika hälsoindikatorer har vi utvecklat ett forskningsprojekt i syfte att studera sambanden mellan kultur och hälsa bland svenska folket.¹

Vid sidan av att belysa kulturens roll för hälsan är en av projektets tankar att introducera människors personlighetsegenskaper som en interaktionsvariabel mellan kulturutövning/exponering och grad av hälsa. Därför har vi systematiskt mätt SOM-deltagarnas personligheter enligt psykologernas fem-faktormodell (”*The big five*”) i SOM-undersökningarna 2009-2011 (Holmberg och Weibull 2010; jfr även Holmberg, Weibull och Gunnarson 2011).

En första kartläggning

Den första uppgiften i studien är att empiriskt kartlägga eventuella samband mellan människors olika exponeringar för eller utövande av kultur och grad av hälsa. Såvitt vi vet har inte en dylik större systematisk kartläggning gjorts tidigare i Sverige, eller för den delen internationellt. Vi gör en skillnad mellan kultur som utövning, exempelvis sjunga i kör, skriva poesi eller teckna och måla, och kultur som konsumtion, t ex gå på teater, gå på konsert eller läsa en bok. SOM-institutet har under många år ställt frågor om båda typerna av kultur (t ex Höglund och Wahlström, 2007; Nilsson och Weibull, 2010),

Mot bakgrund av de två perspektiven på kultur är den hypotes som ska prövas tvåfaldig. (I): Kulturutövning eller kulturexponering har ett positivt samband med grad av hälsa. (II): Kulturutövning har ett starkare positivt samband med grad av hälsa än kulturexponering. Observera att hypoteserna bara gäller statistiska samband. Kausala mekanismer eller om påverkan främst går från kultur till hälsa eller från hälsa till kultur specificeras inte. Först om sambanden existerar på enkel bivariat nivå är det intressant och mödan värt att gå vidare och undersöka mer komplicerade mönster. Vissa smärre multivariata tester kommer dock att genomföras, men inte som någon huvuduppgift. Syfte här är primärt att genomföra en första enkel *benchmark*.

Hälsa, den beroende variabeln i analysen, kan definieras på många olika sätt. Men en vid definition har kommit att bli standard. Hälsa är någonting utöver att inte vara sjuk. Världshälsoorganisationen (WHO) slog redan 1946 fast att: ”Hälsa är inte bara frånvaro av sjukdom och handikapp utan fullständigt fysiskt, psykiskt och socialt välbefinnande.” Hälsodefinitionen kom att innefatta också subjektivt upplevda förhållanden. Som Karin Johansson påpekar kom hälsa att definieras kulturellt, som ett värde (Johansson 2008: 18).

SOM-institutet har i sina mätningar ställt frågor om både subjektiv hälsa och om återkommande besvär inom olika områden (jfr inledningskapitlet i denna volym). I denna analys operationaliserar vi grad av hälsa på två sätt. Först med hjälp av frågan där de svarande får ange återkommande hälsobesvär på nio områden, varav vi studerar sju – huvudvärk/yrsel, led/muskelvärk, hjärt/kärlbesvär, magbesvär, sömnsvårigheter, oro/nedstämdhet, och nedsatt fysisk rörlighet.² Svarspersonerna kan på en femgradig skala mellan aldrig och dagligen ange i vilken utsträckning de lider av de angivna besvären. Vår andra hälsoindikator är ett subjektivt mått där de svarande får ange sitt allmänna hälsotillstånd på en elvgradig skala mellan 0 (mycket dåligt) och 10 (mycket gott).³

Våra oberoende kulturvariabler består dels av tio mått på i vad mån de svarande exponerat sig för olika traditionellt definierade kulturfenomen (gått på bio, teater, balett, musikal, klassisk konsert, rockkonsert, museum, konstutställning respektive bibliotek eller läst skönlitteratur), dels mått på i vilken utsträckning som svarspersonerna utövat följande åtta kulturaktiviteter – sjungit i kör, dansat, spelat musikinstrument, tecknat/målat, skrivit dagbok/poesi, fotograferat/filmatiserat, spelat teater/

lajv eller sysslat med handarbete/hantverk. Svaren avges på en sjugradig skala mellan ingen gång och flera gånger i veckan.

Nästan nollsamband

Resultaten i tabellerna 1 och 2 visar hur de statistiska sambanden (Pearson's korrelationskoefficienter (r)) ser ut mellan å ena sidan de åtta hälsovariablerna och å den andra våra arton kulturvariabler. Enligt hypoteserna bör sambandskoefficienterna vara negativa (-) för kopplingen mellan de sju hälsobesvärerna och de olika kulturyttringarna – mycket kultur skall gå hand i hand med få besvär. Men för att komplicera det hela skall koefficienterna ha omvända tecken och alltså var positiva (+) för sambanden med det subjektivt upplevda hälsotillståndet – mycket kultur skall här gå hand i hand med att man skall uppfatta att hälsotillståndet är gott. Korrelationer som är statistiskt signifikanta på .01-nivån har utmärkts med särskilt svart stil.⁴

Om någon hade förväntat sig starka och tydliga samband är resultaten en stor besvikelse. Vissa samband finns, men de är inte i närheten av att vara starka eller särskilt tydliga. Den genomsnittliga korrelationen mellan de sju upplevda hälsobesvärerna och våra tio kulturaktiviteter som mäter grad av exponering är -.02. Det negativa tecknet är rätt enligt hypotesen – ju mer aktivitet desto färre besvär, men storleken på sambandet är naturligtvis inte uppmuntrande. Slutsatsen måste bli att allmänt sett och genomsnittligt över en hel mängd *traditionella kulturexponeringar* finns det inget samband mellan kulturaktivitet och hälsa. Ett antal enskilda samband uppvisar dock en så hög korrelation (mellan -.07 till -.18) att det är statistiskt signifikant på .01-nivån. Det gäller för arton av de sjuttio korrelationerna.

När vi testar dessa sambands hållbarhet för olika självklara kontroller som t ex om de kvarstår efter det att vi har tagit hänsyn till svarspersonernas kön, ålder och utbildningsnivå visar det sig att de i de allra flesta fall inte överlever på en statistiskt säkerställd nivå.⁵ Att kontroller för ålder, utbildning och kön är naturligtvis ett måste om man vill gå vidare utöver enkla bivariata samband. Mycken kulturutövning liksom hälsa är klart kopplade till kön och ålder. Kvinnor och högutbildade är på många områden mer kulturutövande än män, och äldre personer har i de flesta fall mer hälsobesvär än yngre (se inledningskapitlet, tabell 5). Slutsatsen förstärks alltså efter kontrollerna för kön, utbildning och ålder. Vår hypotes 1 gäller inte - åtminstone inte för sambandet mellan kulturexponering och upplevda hälsobesvär.

Slutsatsen ändras inte när vi ser på sambanden mellan *kulturutövning* och hälsobesvär. Här tenderar sambanden att vara ännu lägre än för exponering och dessutom i genomsnitt ha fel tecken. Snittet för korrelationerna mellan sju upplevda hälsobesvär och åtta olika kulturutövningar är endast +.02; inget samband alls alltså. De femton signifikanta korrelationer av totalt femtiosex som återfinns i resultaten reduceras i de flesta fall till insignifikans när vi kontrollerar för ålder, utbildning och kön.⁶ Hypotes 1 gäller därmed inte heller för kulturutövning.

Tabell 1 Mycket svaga samband mellan kulturexponering respektive kulturutövning och upplevda hälsobesvär (Pearson's r)

Kultur- exponering	Hälsobesvär							Genom- snitt
	Huvud- värk	Led- värk	Hjärt/ kärl	Mag- besvär	Sömn- besvär	Oro	Fysisk rörlighet	
Bio	+0.07	-0.12	-0.12	+0.04	-0.02	+0.04	-0.18	-0.04
Teater	-0.08	-0.06	-0.04	-0.05	-0.01	-0.04	-0.06	-0.05
Balet/Dans	-0.00	-0.08	-0.02	-0.04	+0.00	-0.00	-0.08	-0.03
Musikal	-0.4	-0.01	+0.01	-0.02	+0.02	-0.04	-0.04	-0.02
Klassisk konsert	-0.7	-0.04	+0.03	-0.05	+0.06	-0.00	-0.02	-0.01
Rock/popkonsert	.06	-0.18	-0.09	-0.00	-0.04	+0.02	-0.15	-0.05
Museum	-0.3	-0.07	-0.03	+0.02	+0.01	+0.03	-0.08	-0.02
Konstutställning	-0.4	-0.05	-0.01	-0.01	+0.03	+0.02	-0.07	-0.02
Bibliotek	+0.3	-0.04	-0.03	+0.04	+0.07	+0.10	-0.04	+0.02
Läst skönlitteratur	-0.1	-0.03	-0.05	+0.02	+0.09	+0.08	-0.06	+0.01
Genomsnitt	-0.01	-0.07	-0.04	-0.01	+0.02	+0.02	-0.08	

Kultur- utövning	Hälsobesvär							Genom- snitt
	Huvud- värk	Led- värk	Hjärt/ kärl	Mag- besvär	Sömn- besvär	Oro	Fysisk rörlighet	
Sjungit i kör	+0.02	-0.02	+0.01	+0.01	-0.03	+0.03	-0.01	+0.00
Dansat	+0.08	-0.06	-0.06	+0.04	-0.01	+0.04	-0.10	-0.01
Spelat musikinstrument	+0.02	-0.09	-0.01	+0.04	-0.02	+0.07	-0.01	+0.00
Tecknat/Målat	+0.13	-0.03	-0.05	+0.09	+0.03	+0.12	-0.03	+0.04
Skrivit dagbok/Poesi	+0.06	+0.07	+0.01	+0.09	+0.07	+0.10	+0.05	+0.06
Fotograferat/Filmat	+0.10	-0.06	-0.13	+0.05	-0.04	+0.04	-0.10	-0.02
Spelat teater/Lajv	+0.02	-0.01	-0.02	+0.02	+0.01	+0.05	+0.03	+0.01
Sysslat med handarbete	+0.02	+0.10	+0.02	+0.03	+0.04	+0.05	+0.06	+0.05
Genomsnitt	+0.06	-0.01	-0.03	+0.05	+0.01	+0.07	-0.02	

Kommentar: Resultaten bygger på data från den nationella SOM-undersökningen 2011. Kulturvariablerna är mätta på en sjugradig skala mellan "ingen gång" (1) till "flera gånger i veckan" (7). Frågan gäller "Hur ofta har Du under de senaste 12 månaderna gjort följande?". Hälsvariablerna är mätta på en femgradig skala mellan "aldrig" (1) till "dagligen" (5). Frågan lyder "Hur ofta har du under de senaste 12 månaderna upplevt följande typer av återkommande hälsobesvär?". En positiv korrelation (+) betyder ju mer kultur desto mer hälsobesvär medan en negativ korrelation (-) indikerar ju mer kultur desto mindre hälsobesvär. Korrelationer i fet stil är statistiskt signifikant på .01-nivån.

En konsekvens av att hypotes 1 inte håller för varken kulturexponering eller för kulturutövning blir att inte heller hypotes 2 gäller. Hypotes 2 specificerar att sambandet mellan kultur och hälsa skall vara starkare för kulturutövning än för enbart kulturexponering. Men så är det inte i våra resultat. Om något kan sägas är det snarare att mönstret är det omvända med ett något starkare positivt samband mellan kulturexponering och hälsa än mellan kulturutövning och hälsa. Men alltså i båda fallen mycket svaga och i de allra flesta fall statistiskt mycket osäkra samband.

Om man önsketänker och vill att det skall vara ett samband mellan kultur och hälsa är resultaten i tabell 2 något mer hoppfulla, men endast mycket marginellt så. Nu gäller analysen sambandet mellan subjektivt upplevt hälsotillstånd och olika kulturaktiviteter. Enligt hypoteserna förväntar vi oss positiva korrelationer – ju mer aktiviteter desto bättre skall man uppleva att man mår. Resultaten visar sambanden mellan de tio måtten på *kulturexponering* och människors självupplevda grad av hälsa i samtliga fall är positiva med ett genomsnitt på +.09. En majoritet av koefficienterna är dessutom statistiskt signifikanta (åtta av tio). Lägg här till att de flesta sambanden överlever på signifikant nivå när vi kontrollerar för kön och ålder. Det finns ett statistiskt signifikant och köns-, utbildnings- respektive ålderskontrollerat samband mellan att exempelvis gå på bio, teater, musikal eller museum och att uppleva sig ha en bättre hälsa.

Det är viktigt att observera att resultaten inte säger att man blir frisk av att gå på bio eller på museum. Hälsomåttet gäller subjektivt upplevd hälsa. Vad samband visar är alltså att det finns ett samband mellan bio/museibesök och en *upplevd* god hälsa, eller kanske mer precist ett *uppfattat* gott välbefinnande.

Hypotes 1 som alltså föll när det gäller sambandet mellan kulturexponering och upplevda mer konkreta hälsobesvär får nu ett visst svagt stöd när det gäller sambandet mellan kulturexponering och subjektivt uppfattad hälsa. På det subjektiva planet finns alltså ett visst samband, men inte på ett mer konkret plan. Kultur och subjektivt upplevd hälsa har ett samband, men inte kultur och konkreta hälsobesvär.

När det gäller *kulturutövning* är sambanden också positiva med självskattad hälsa. Men snittkorrelationerna är lägre (+.03), och endast två samband av åtta förblir signifikanta efter kontroll för ålder, utbildning och kön. Hypotes 2 om att sambanden skall vara starkare för kulturutövning än för enbart kulturexponering håller alltså inte heller här. Det är bara att konstatera att utövning av olika traditionella former av kultur, som att t ex spela musikinstrument eller sjunga i kör, inte uppvisar ett starkare samband med frånvaro av hälsobesvär eller med självupplevd hälsa än vad olika mer ”ytliga” exponeringar för kultur uppvisar. Och, dessutom, i båda fallen är sambanden mycket svaga om alls existerade.

Den gamle kulturministern har både rätt och fel

Huvudslutsatsen av våra analyser är i huvudsak negativ. När vi definierar hälsa som frånvaro av olika mer konkreta besvär får hypotes 1 om ett positivt samband

Tabell 2 *Vissa svaga samband mellan kulturexponering respektive kulturutövning och subjektivt upplevt hälsotillstånd (Pearson's r)*

	Korrelation med subjektivt hälsotillstånd	Signifikant oberoende effekt i regr. analys
<i>Kulturexponering</i>		
Bio	+0.12	Ja
Teater	+0.12	Ja
Balet/Dans	+0.10	Ja
Musikal	+0.12	Ja
Klassisk konsert	+0.07	Ja
Rock/Popkonsert	+0.06	Nej
Museum	+0.11	Ja
Konstutställning	+0.09	Ja
Bibliotek	+0.02	Nej
Läst skönlitteratur	+0.07	Ja
Genomsnitt	+0.09	
<i>Kulturutövning</i>		
Sjungit i kör	+0.01	Nej
Dansat	+0.09	Ja
Spelat musikinstrument	+0.01	Nej
Tecknat/Målat	-0.00	Nej
Skrivit dagbok/Poesi	-0.03	Nej
Fotograferat/Filmat	+0.13	Ja
Spelat teater/Lajv	-0.01	Nej
Sysslat med handarbete	+0.04	Nej
Genomsnitt	+0.03	

Kommentar: Se tabell 1. Hälsovariabeln mäts på en elvgradigskala mellan 0 (mycket dåligt) och 10 (mycket gott). Frågan lyder: "Hur bedömer Du Ditt allmänna hälsotillstånd?". Positiv korrelation kan läsas som ju mer kultur desto bättre upplevd hälsa medan negativ korrelation visar ju mer kultur desto sämre upplevd hälsa. Korrelationen i fet stil är signifikant på .01-nivån. I regressionsanalysen med subjektiv hälsa som beroende variabel har förutom kulturvariabeln även kön, ålder och utbildning ingått som oberoende variabler; signifikansnivå = .01.

mellan kultur och hälsa inget stöd, varken när det gäller kulturexponeringen eller kulturutövning. Om vi däremot definierar hälsa mer subjektivt och talar om självuppskattat hälsotillstånd blir bilden något ljusare för hypotes 1. Ett positivt om än svagt samband existerar mellan olika former av kulturexponering och att uppfatta att man hälsomässigt mår bra. Men sambandet gäller bara för kulturexponering, inte för kulturutövning.

Vår hypotes 2 att aktiv kulturutövning skall uppvisa ett starkare samband med hälsa än enbart kulturexponering får inte stöd i någon av prövningarna – inte när det gäller frånvaro av hälsobesvär och inte heller när det gäller självupplevd hälsolivå. Kulturutövning är fantastiskt, men något enkelt samband med hälsa finns inte.

Det enda positiva resultat vi kommit fram till är att det finns ett visst svagt samband mellan traditionell kulturexponering och självupplevd hälsa. Och det är kanske inte så lite. Teoretiskt kan vi tänka oss att ett dylikt samband till en del till och med är kausalt. Traditionell kulturexponering i form av att gå på bio, teater, musikal eller på museum leder till att man mår bättre i så måtto att den *självuppskattade* hälsan uppfattas som bättre. Kultur befrämjar uppfattad subjektiv hälsa, men inte konkret kroppslig fysisk hälsa.

När Bengt Göransson provocerar med att hävda att ”Inte fan blir man frisk av kultur” har han rätt. Men också något fel. Man blir inte frisk av kultur, men man kan *uppfatta* att man blir friskare. Våra resultat tyder på att människor kan uppfatta att de blir friskare och mår bättre av kultur. Kultur får oss att må bra. Om vi tillåts hänvisa till en gammaldags uppdelning visar våra resultat att kultur inte har så mycket att göra med hur kroppen mår. Men när det gäller själen och hur vi upplever vår hälsa spelar kultur en viss roll. Fortsatt samhällsvetenskaplig och medicinsk forskning kring sambandet mellan kultur och hälsa är inte bortkastad.

Noter

- ¹ Projektet heter *Kultur, hälsa och personlighet*. Det är finansierat av Sten A Olssons forskningsstiftelse och gäller mätningar åren 2009 till 2011
- ² Frågan omfattar också allergiska besvär och annan typ av hälsobesvär, som vi inte inkluderar i föreliggande studie.
- ³ I inledningskapitlet i denna volym redovisas den subjektiva hälsan i Sverige 2009-2011 samt frekvensen i de återkommande besvären samt hur dessa förekommer i olika grupper.
- ⁴ I detta sammanhang eftersträvar vi enbart en första kartläggning av sambanden. Vi är givetvis medvetna om behovet av ytterligare fördjupning. I ett nästa steg avser vi därför att föra analysen vidare och studera eventuella icke-linjära samband och utveckla sammanslagna index för kulturexponering respektive kulturutövning.

- ⁵ Vi har testat sambanden med hjälp av vanlig linjär regressionsanalys där de olika hälsovariablerna definierats som beroende variabler och kön, ålder (fyrdelad) och kulturaktiviteterna definierats som oberoende variabler. Endast i sju fall blir något b-värde för en kulturexponering signifikant på .01-nivån.
- ⁶ Endast två av sju samband överlever och förblir signifikanta efter kontrollerna.

Referenser

- Göransson, Bengt (2008) Inledning. I Bjursell, Gunnar och Vahlne Westerhäll, Lotta (red.) *Kulturen och hälsa*. Stockholm: Santérus Förlag.
- Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (2010) Människans fem personlighets-egenskaper. I Holmberg, S och Weibull, L (red.) *Nordiskt ljus*. Göteborg: SOM-institutet.
- Holmberg, Sören, Weibull, Lennart och Gunnarsson, Mattias (2011) Personlighet och ideologisk vänster-högerposition. I Holmberg, S, Weibull, L och Oscarsson, H (red.) *Lycksalighetens ö*. Göteborg: SOM-institutet.
- Höglund, Lars, Wahlström, Eva (2007) Bibliotek och läsande – individuell stimulans eller samhällsnytta. Holmberg, S, Weibull, (red) *Det nya Sverige*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Johannisson, Karin (2008) Kultur och hälsa. Två besvärliga begrepp. I Bjursell, G och Vahlne Westerhäll, L (red.) *Kulturen och hälsan*. Stockholm: Santérus Förlag.
- Nilsson, Åsa, Weibull, Lennart (2010) Boken – var står den idag? I Holmberg, S, Weibull, L (red) *Nordiskt ljus*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet. *Statens folkhälsoinstitut. Årsrapport 2012*. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Theorell, Töres (2008) Kultur och folkhälsa. I Bjursell, G och Vahlne Westerhäll, L (red.) *Kulturen och hälsan*. Stockholm: Santérus Förlag.

MÅ BÄTTRE AV KULTUR – EN PERSONLIGHETSFRÅGA?

SÖREN HOLMBERG, LENNART WEIBULL
OCH MATTIAS GUNNARSSON

Gamle kulturministern Bengt Göransson (S) brukade hålla fördrag under den flamboyanta rubriken ”Inte fan blir man frisk av kultur”. Han tyckte kultur var bra och viktigt – han var ju kulturminister. Men han var tveksam till att kultur skulle ha en hälsobringande inverkan (Göransson 2008). Den föreställningen eller förhoppningen fanns. Och dessutom, hypotesen att kultur befrämjar hälsa förekom inom hälsoforskningen och vissa belägg och beprövad erfarenhet kunde påvisas (Theorell 2008; Bjursell och Vahlne Westerhäll 2008; Theorell m. fl 2012, Horwitz 2013).

När vi testade hypotesen med hjälp av data från SOM-undersökningens befolkningsurval omfattande boende i Sverige mellan 16-85 år fann vi mycket svaga statistiska samband mellan kulturutövning eller kulturexponering och en hel serie av olika hälsomått. Undersökningen byggde på SOM-undersökningen 2011 och vår slutsats blev: ”Man blir inte frisk av kultur, men man kan *uppfatta* att man blir friskare.” (Holmberg och Weibull 2012). Vi fann inga signifikanta samband mellan kultur och kroppslig hälsa. Men det fanns vissa svaga samband mellan kultur och *självuppskattad* hälsa. Kultur tycks kunna få oss att må bättre.

Vår huvudslutsats blev att Bengt Göransson hade rätt; man blir inte frisk av kultur. Dock med den inte oväsentliga reservationen att kultur må ha mycket lite att göra med hur kroppen mår, men att kulturen har något lite mer att göra med själens välbefinnande. Inte illa så, bättre än inget.

En test är bara en test och behöver alltid backas upp med fler prövningar för att vinna trovärdighet. Därför beslöt vi att replikera och utvidga vår tidigare hypotesprövning på nya data. Den hypotes från hälsoforskningen som vi anknyter till är alltså att olika former av kulturutövning respektive kulturexponering leder till en bättre hälsa. Och att hälsoeffekterna skall vara större för kulturutövning än för enbart kulturexponering. Våra operationella mått på kultur och olika hälsotillstånd är i allt väsentligt desamma som tidigare. Det betyder att vi kommer att studera sambanden mellan, å ena sidan, tio olika former av kulturexponering respektive sju olika slag av kulturutövning och, å andra sidan, subjektiv hälsoupplevelse respektive sju olika typer av hälsobesvär. Det nya datamaterialet hämtas från SOM-undersökningen 2012.

Utvidgningen består i att vi denna gång också inkluderar människors personlighetsegenskaper som förklaringsfaktorer till graden av hälsa. Den medicinska och

psykologiska hälsoforskningen har nämligen visat att personlighet har ett samband med hälsa (Chapman, Roberts och Duberstein 2011; Ozer och Benet-Martinez 2006; Smith och MacKenzie, 2006). Forskning inom kulturområdet har dessutom påvisat vissa kopplingar mellan personlighetsegenskaper och olika former av kulturutövning/exponering (Fahlke och Johansson 2008; Paunonen and Ashton 2001). Tanken är att det finns ett samband med hur man konsumerar kultur och vilken hälsa man har och i vilken utsträckning man har egenskaper som att vara extravert, anspänd, empatisk, nyfiken eller målinriktad har. Eftersom personlighet är en grundläggande bakomliggande variabel kan en kontroll för olika personlighetsfaktorer gör eventuella samband mellan kultur och hälsa statistiskt spuriösa, alltså enbart skenbara.

Teorier inom psykologin utgår ifrån att personlighet går att mäta och att det finns ett begränsat antal grundläggande personlighetsegenskaper. Det är egenskaper som uppfattas som varaktiga över tid och sammansatta av både tankar (kognitioner) och känslor (emotioner), men därtill också av iakttagbara beteenden. Den relativa konsensus som idag är rådande inom forskningsområdet är att människors personlighet bäst kan beskrivas av fem övergripande egenskaper. De benämns lite olika i litteraturen, men handlar om grad av öppenhet, grad av samvetsgrannhet, grad av utåtriktning, grad av samarbetsvillighet och grad av emotionell stabilitet. På engelska talar man om *The Big Five Model* – femfaktormodellen på svenska (Fahlke och Johansson 2008; Holmberg, Weibull och Gunnarsson 2011).

Det operationella personlighetsmått som används i SOM-undersökningen bygger på ett frågebatteri som utvecklats av Petter Gustavsson vid Karolinska institutet (Gustavsson 2003, 2010; Holmberg och Weibull 2010). Batteriet omfattar sammanlagt femton delfrågor utformade så att var och en av de fem personlighetsegenskaperna mäts med tre delfrågor vardera. Gustavsson benämner sitt mätinstrument HP5i. Det är till en del anpassat för att vara speciellt användbart inom hälsoforskning. Därför är det också extra funktionellt i vårt sammanhang där just olika hälsomått utgör de beroende variablerna.

Vi börjar analysen med att kartlägga sambanden mellan olika kulturmått och människors självuppskattade grad av hälsa – först bivariat och sedan under olika statistiska kontroller. Sedan vidtar det tuffare testet av sambandet mellan kultur och olika kroppsliga besvär. Båda prövningarna möter en tuff utmaning. Vår tidigare testning uppvisade nästan bara nollsamband. Skall det bli likadant igen, eller kan kulturen komma igen och uppvisa lite oberoende och signifikanta effekter på hälsan?

Kultur och självuppskattad hälsa

Nej, kulturen kunde inte komma igen med starkare samband i SOM-undersökningen 2012. Utfallet av vår test 2012 är mycket likt resultaten från 2011. I tabell 1 redovisas sambanden i korrelationsform mellan ett tjugotal olika kulturexponeringar respektive kulturutövningar och svarspersonernas självrapporterade hälsotillstånd i studien 2011 liksom i studien 2012.¹ Tolkningen av korrelationskoefficienterna är

att ju högre positivt värde desto starkare samband mellan kulturaktiviteten i fråga och en god hälsa. Enligt våra hypoteser skall korrelationerna vara positiva (+). Vi talar dock enbart om statistiska samband och alltså inte nödvändigtvis om tänkbara kausal kopplingar.

Tabell 1 Vissa svaga samband mellan kulturexponering respektive kulturutövning och subjektivt upplevt hälsotillstånd (Pearson's r)

	Korrelation med subjektivt hälsotillstånd		Signifikant oberoende effekt i regressionsanalys 2012	
	2011	2012	med soc.demogr. variabler inkl.	med soc.demogr. + personlighetsvariabler inkl.
<i>Kulturexponering</i>				
Bio	+ .12	+ .14	-	-
Teater	+ .11	+ .10	Ja	-
Balet/dans	+ .10	*	*	*
Musikal	+ .12	+ .07	-	-
Klassisk konsert/opera	+ .07	+ .06	Ja	Ja
Rock-/popkonsert	+ .05	+ .02	-	Ja
Museum	+ .11	*	*	*
Konstutställning	+ .08	+ .03	-	-
Bibliotek	+ .02	- .01	-	-
Läst skönlitteratur	+ .06	+ .02	-	-
Lyssnat på klassisk musik	*	.00	-	-
Lyssnat på populärmusik	*	+ .14	-	-
Genomsnitt	+ .08	+ .06		
<i>Kulturutövning</i>				
Sjungit i kör	.00	- .02	-	-
Dansat	+ .10	+ .11	Ja	-
Spelat musikinstrument	+ .01	+ .03	-	-
Tecknat/målat	.00	+ .01	-	-
Skrivit dagbok/poesi	- .03	- .04	-	-
Fotograferat/filmat	+ .13	+ .09	-	-
Spelat teater/	- .01	*	*	*
Sysslat med handarbete	+ .04	+ .01	-	-
Genomsnitt	+ .03	+ .03		

Kommentar: Hälsovariabeln mäts på en elvgradig skala mellan 0 (mycket dåligt) och 10 (mycket gott). Frågan lyder: "Hur bedömer Du Ditt allmänna hälsotillstånd?". Positiva korrelationer kan läsas som ju mer kultur desto bättre upplevd hälsa, medan negativa korrelationer visar ju mer kultur desto sämre upplevd hälsa. I regressionsanalyserna med subjektiv hälsa som beroende variabel har först förutom kulturvariabeln även kön, ålder, utbildning och inkomst ingått som oberoende variabler och sedan därutöver fem personlighetsvariabler. Signifikansnivån är lika med .01. En asterisk (*) visar att den relevanta frågan inte ställdes det året.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2012.

De flesta av de studerade sambanden är positiva, om än på en mycket låg nivå. När det gäller sambandet mellan kulturexponering och subjektiv hälsa i undersökningen 2012 är åtta av totalt tio korrelationer positiva med ett genomsnittsvärde på $+0.06$. I studien 2011 var tio av tio korrelationer positiva med ett snitt på $+0.08$. Om något alltså ett något svagare utfall för testet 2012 än 2011. Några få korrelationer uppnår värden kring $.10$ och maximalt finner vi en korrelation på $+0.14$ (biobesök 2012). Med så svaga bivariata samband kan man inte dra någon annan slutsats än att hypotesen om ett samband mellan kulturexponering och hälsa inte håller streck eller vilar på ett mycket svagt fundament.² Det är viktigt att notera att resultaten inte säger att man blir friskare av att gå på bio eller på teater. Vårt hälsomått gäller subjektivt upplevd hälsa. Vad korrelationerna visar är alltså att det finns en svag koppling mellan bio/teaterbesök och ett uppfattat gott välbefinnande.

När det gäller kulturutövning är sambanden med subjektiv hälsa ännu mer beskedliga än för kulturexponering. Så var det 2011 och så är det 2012. Sex av sju aktiviteter uppvisar ett positivt samband med hälsa i SOM-undersökningen 2012. Men snittkorrelationen är enbart $+0.03$. I mätningen 2011 var också genomsnittssambandet låga $+0.03$ med fem av åtta positiva korrelationer. Vår hypotes om ett samband mellan kulturutövning och hälsa faller alltså även den. Och därmed faller också hypotesen att kopplingen mellan kulturutövning och hälsa skulle vara starkare än sambandet mellan enbart kulturexponering och hälsa. Så var det inte i prövningen 2011 och så är det inte 2012.

Några av de rapporterade korrelationerna i tabell 1 är statistiskt signifikanta på $.01$ -nivån. Det gäller för de koefficienter som uppvisar högre värden än $+0.06$. Att så svaga samband kan vara statistiskt säkerställda är dock inget anmärkningsvärt. Med ett relativt stort urval som i vårt fall på cirka 1 500 svarspersoner, blir även svaga samband signifikanta. Det intressanta är därför inte om våra samband är statistiskt säkra, utan det faktum att de är mycket svaga.

Resonemanget kan illustreras genom att vi testar sambandens hållbarhet för ett antal teoretiskt motiverade kontroller som gäller de svarandes socio-demografiska grupptillhörighet respektive personlighetsegenskaper. Vi vet exempelvis från hälso- och kulturvetenskaplig forskning att kultur liksom hälsa har kopplingar till människors kön, ålder, utbildning och ekonomisk position. Kvinnor och högutbildade är oftast mer kulturaktiva än män och lågutbildade. Och äldre personer har mer hälsobesvär än yngre.

När det gäller personlighet visar tidigare forskning att framförallt en egenskap uppvisar starkt samband med olika hälsofenomen – graden av anspändhet. Många studier visar att hälsotillståndet för många samband skiljer sig åt mellan lugna/stabila och ängsliga/oroliga personer (Chapman, Roberts och Duberstein 2011; Ozer och Benet-Martinez 2006; Smith och MacKenzie, 2006).

När vi med hjälp av regressionsanalyser testar om några kulturvariabler har någon kvarstående oberoende och signifikant effekt på människors självupplevda hälsa

efter kontroller för först de fyra socio-demografiska faktorerna och sedan fem olika personlighetsegenskaper, visar det sig att några samband/effekter trots allt överlever.

Tre kulturaktiviteter uppvisar oberoende hälsosamband efter kontrollerna för kön, ålder, utbildning och inkomst. Det gäller besök på teater, besök på klassisk konsert och utövande av dans. Ju oftare människor går på teater desto mer tycks de uppleva att de mår bra. Det gäller om de går oftare på klassiska konserter/opera och ju mer de dansar. Effektmåtten är mycket svaga, men de står sig efter våra socio-demografiska kontroller.

Dock, endast ett av de tre sambanden överlever också nästa test – det för personlighetstyp.³ Den kulturaktivitet som uppvisar ett svagt men självständigt och signifikant samband med människors subjektiva hälsa efter alla kontroller för olika socio-demografiska tillhörigheter och skilda personlighetsegenskaper är besök på klassisk konsert/opera.⁴ Regelbundna möten med Mozart och Puccini tycks vara en lisa för själen. Man tycker sig må bra oavsett vem man är – man eller kvinna, ung eller gammal, rik eller fattig, extravert eller ängslig.

Kultur och hälsobesvär

Nu blir prövningen hårdare. Har kulturexponering alternativt kultutövning några samband med olika slag av mer påtagliga hälsobesvär? Subjektivt uppfattat hälsotillstånd är en sak, upplevda mer konkreta hälsobesvär är delvis något annat och mer konkret. I SOM-undersökningen frågar vi om många olika slag av medicinska besvär. Sammanlagt frågar SOM om nio typer av besvär bland vilka vi studerar sju. De svarande får exempelvis ange återkommande besvär när det gäller huvudvärk/ yrsel, hjärt/kärlbesvär, oro/nedstämdhet och fysisk rörlighet. I vilken utsträckning man lider av de efterfrågade besvären får man ange på en femgradig skala från aldrig till dagligen.⁵

I tabell 2 visas de enkla bivariata sambanden (Pearson's r) mellan våra sjutton kulturvariabler och sju besvärsvariabler i SOM-undersökningen 2012. Enligt hypotesen om en koppling mellan kultur och hälsa skall koefficienterna i detta sammanhang vara negativa (-). Ju mer kultur desto mindre hälsobesvär.

Ett antal samband – men mycket långt ifrån alla – har det eftersökta negativa mönstret. Totalt sett bland alla de ett hundra nitton koefficienterna är det endast trettio sex som uppvisar ett negativt samband. Det är alltså enbart i 30 procent av de undersökta fallen vi finner att mer kultur är kopplat till färre hälsobesvär. I majoriteten av våra undersökta fall är sambandet tvärtemot hypotesen.⁶ Det är positivt, även om korrelationerna i de flesta fall inte är signifikanta. Det vill säga, ju mer kultur desto mer hälsobesvär. Och det tror vi inte är en relevant kausal tolkning. Vi utgår istället ifrån att det är graden av olika hälsobesvär som inverkar på hur mycket kultur man kan och vill utöva respektive konsumera.

Men den hypotes vi prövar specificerar ett negativt samband – ju mer kultur desto mindre hälsobesvär. Slutsatsen av vår test kan därför inte bli annat än att hypotesen

redan på sambandsnivån är falsifierad i majoriteten av fall. De allra flesta sambandsmönster är inte negativa, de är positiva. Dessutom är alla samband mycket svaga. Så även om de är negativa är de oftast så obetydliga att de är ointressanta.

Tabell 2 Mycket svaga samband mellan kulturexponering respektive kulturutövning och upplevda hälsobesvär (Pearson's r)

	Hälsobesvär							
	Huvudvärk	Ledvärk	Hjärtkärl	Magbesvär	Sömnbesvär	Oro	Fysisk rörlighet	Genomsnitt
<i>Kulturexponering</i>								
Bio	+0.07	-0.12	-0.10	+0.04	-0.02	+0.06	-0.17	-0.03
Teater	-0.02	-0.03	+0.01	-0.01	.00	.00	-0.07	-0.02
Musikal	+0.01	.00	-0.01	+0.03	-0.03	-0.02	-0.04	-0.01
Klassisk konsert	-0.02	+0.01	+0.02	+0.02	+0.04	+0.05	-0.04	+0.01
Rock/popkonsert	+0.08	-0.06	-0.04	+0.07	-0.03	+0.09	-0.10	.00
Konstutställning	.00	+0.03	+0.05	+0.07	+0.08	+0.07	+0.01	+0.04
Bibliotek	+0.07	+0.01	.00	+0.05	+0.07	+0.11	-0.03	+0.04
Läst skönlitteratur	+0.05	+0.01	.00	+0.06	+0.08	+0.08	+0.01	+0.04
Lyssnat på klassisk musik	+0.06	+0.03	+0.05	+0.07	+0.10	+0.09	+0.05	+0.06
Lyssnat på populärmusik	+0.06	-0.05	-0.11	+0.01	-0.06	+0.01	-0.09	-0.06
Genomsnitt	+0.04	-0.02	-0.02	+0.04	+0.03	+0.06	-0.05	
<i>Kulturutövning</i>								
Sjungit i kör	+0.03	+0.06	+0.04	+0.04	+0.01	+0.06	+0.04	+0.04
Dansat	+0.07	-0.04	-0.06	+0.12	-0.02	+0.05	-0.12	.00
Spelat musikinstrument	+0.04	-0.06	-0.04	+0.04	.00	+0.07	-0.08	.00
Tecknat/Målat	+0.11	-0.03	-0.04	+0.11	+0.01	+0.13	-0.05	+0.03
Skrivit dagbok/Poesi	+0.07	+0.08	+0.05	+0.12	+0.13	+0.11	+0.07	+0.09
Fotograferat/Filmat	+0.10	-0.04	-0.12	+0.06	-0.03	+0.02	-0.10	-0.02
Sysslat med handarbete	+0.02	+0.12	+0.04	+0.04	+0.01	.00	+0.06	+0.04
Genomsnitt	+0.06	+0.01	-0.02	+0.08	+0.02	+0.06	-0.02	

Kommentar: Resultaten bygger på data från den nationella SOM-undersökningen 2012. Kulturvariablerna är mätta på en sjugradig skala mellan "ingen gång" (1) till "flera gånger i veckan" (7). Frågan gäller "Hur ofta har Du under de senaste 12 månaderna gjort följande?". Hälsovariablerna är mätta på en femgradig skala mellan "aldrig" (1) till "dagligen" (5). Frågan lyder "Hur ofta har du under de senaste 12 månaderna upplevt följande typer av återkommande hälsobesvär?". En positiv korrelation (+) betyder ju mer kultur desto mer hälsobesvär medan en negativ korrelation (-) indikerar ju mer kultur desto mindre hälsobesvär.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2012.

Det finns några enstaka korrelationer på .10 eller högre, men de är få, endast aderton (15 procent). I genomsnitt är sambandet för alla de ett hundra nitton korrelationerna +.02, alltså bara nära noll.⁷ Högst korrelation uppvisar kopplingen mellan biobesök och besvär när det gäller fysisk rörlighet ($r=-.17$). Det negativa sambandet här visar att personer som går (ofta) på bio har mindre besvär med den fysiska rörligheten. Sambandet har alltså den form som vår hypotes förutsa – ju mer kultur desto mindre hälsobesvär. Men det är väl ingen som tror att den kausal inverkan går från biobesök till ökad fysisk rörlighet. Ju mer man går på bio desto rörligare blir man. Vad korrelationen tvärtom visar är det omvända - att besvär med fysisk rörlighet leder till färre biobesök. Det är alltså än en gång värt att betona att våra samband inte visar några självklara kausala relationer.

Den enskilda kulturaktivitet som i genomsnitt uppvisar starkast samband med de olika hälsobesvären är skriva dagbok/poesi. I snitt för sju olika hälsobesvär är korrelationen +.09, med en topp på +.13 för sömnbesvär.⁸ Ånå, samvariationen säger inget om kausalitet. Vi tror alltså inte att man sover sämre därför att man skriver dagbok/poesi. Möjligen kan man fundera på den omvända orsakspilen – möjligen leder många vaknätter till diktskrivande och dagboksnoteringar.

Även när det gäller kopplingen mellan kultur och olika hälsobesvär har vi – även om det kan tyckas onödigt när sambanden är så beskedliga – precis som tidigare kontrollerat relationerna med avseende på fyra olika socio-demografiska variabler och fem personlighetsegenskaper. Övningen är naturligtvis i huvudsak överflödig.⁹ Vi finner några få signifikanta kultureffekter efter kontrollerna men de har alltid ”fel” tecken. De är positiva, signalerande att kultur skulle förvärra olika besvär; och det tror vi inte på. Vad resultatet istället visar är att i flera sammanhang inverkar olika hälsobesvär på kulturaktivitet i så motto att mer besvär leder till färre kulturerefarenheter. Det är en enkel iakttagelse: har man hälsobesvär är det inte alltid lätt att vara kulturaktiv.

Det är inte vår frågeställning i detta kapitel, men för att illustrera att det när det gäller sambandet kultur-hälsa kan det vara högst relevant att skifta fokus och istället analysera i vad mån hälsa har samband med kulturaktivitet, och alltså inte fixera sig vid vad mån kultur har betydelse för hälsan.¹⁰ Vi kan ta skrivande av dagbok/poesi som exempel. Om vi specificerar en modell med dagbok-/poesiskrivande som beroende variabel och våra sju hälsovariabler tillsammans med de fyra socio-demografiska omständigheterna plus de fem personlighetsegenskaperna som oberoende variabler visar det sig att vi får fram tre huvudeffekter som oberoende av varandra ”förklarar” vilka det är som ägnar sig åt att skriva dagbok och poesi. Övriga effekter är svagare och inte signifikanta. De tre variabler som har en självständig effekt på dagboks-/poesiskrivande är en hälsofaktor (sömnbesvär), en demografisk faktor (kön) och en personlighetsegenskap (grad av utåtriktning). Människor med sömnbesvär, kvinnor och introverta personer skriver mest dagbok och poesi.¹¹

Skjut inte på pianisten

Huvudslutsatsen är fortfarande i huvudsak negativ. Och den är snarast mer negativ än i förra mätningen 2011. Sambandet mellan kultur och hälsa är icke-existerande eller i bästa fall mycket svagt. När vi definierar hälsa som frånvaro av olika mer konkreta besvär finner vi inga samband som indikerar att mer kultur skulle vara kopplat till färre besvär – varken för kulturexponering eller för kulturutövning. Inte heller olika personlighetsegenskaper spelade någon roll som eventuella interaktionsvariabler som skulle kunna förstärka inverkan av kulturaktiviteterna. Må bra av kultur är inte en personlighetsfråga. Sambandet mellan kultur och hälsa är lika obefintligt eller svagt oberoende av vilka personlighetsegenskaper man har.

Definierar vi hälsa mer subjektivt som hur man själv upplever sitt hälsotillstånd ser resultaten något mer positiva ut för tanken att kultur skulle kunna befrämja hälsa. Det finns ett visst men svagt samband mellan olika slag av kulturexponering och uppfattningen att man mår bra. Dock sambandet gäller för kulturexponering, inte för kulturutövning. I något fall överlever dessutom dessa samband hårda kontroller för inverkan av socio-demografiska omständigheter och personlighetsegenskaper. Vi lyckas inte kontrollera bort att vi mår bra av att gå och lyssna på Beethoven eller Verdi. En välvillig tolkning skulle kunna vara att konsert/operabesök är bra för den upplevda hälsan.

Dock, huvudresultatet kvarstår. Kopplingen kultur-hälsa är obefintlig eller mycket svag i ett urval baserat på en hel befolkning. Sambandet kan vara annorlunda i andra mer begränsade urval. Till exempel bland med människor med speciella sjukdomsproblem eller bland människor som har utsatts eller är utsatta för extra mycket kultur, det vill säga har extremt höga värden på olika kulturaktivitetsvariabler. Våra resultat motsäger med andra ord inte att vissa något tydligare samband mellan kultur och hälsa kan finnas i speciella studier av den sorten.

Vad våra resultat däremot säger är att för en stor och bred uppsättning av etablerade kulturaktiviteter på icke-extrem nivå finns det inte bland de många människorna i Sverige något samband med olika hälsoindikatorer. Bengt Göransson har fortfarande rätt. I de allra flesta sammanhang och för vanliga människor har vi svårt att på grundval av våra analyser se kultur som någon generellt verksam medicin när ohälsan slår till. Gillar man inte det beskedet utan vill fortsätta att önsketänka är det naturligtvis upp till var och en; men i så fall skjut inte på pianisten.

Noter

- ¹ Frågan om den subjektiva hälsan bygger på en skattning av hur svars personer ”bedömer sitt allmänna hälsotillstånd” på en skala mellan 0 (”Mycket dåligt”) och 10 (”Mycket gott”). Genomsnittsvärdet 2012 var 7,4 och andelen med värdet 8 eller högre var 58 procent och andelen med fem eller lägre 20 procent. Andelen var 2011 nästa exakt desamma (Weibull m fl, 2012).

- 2 Vi är dock medvetna om att även små samband kan ha stora effekter när det gäller en hel population. En sådan bedömning ligger dock utanför ramen med denna artikel.
- 3 Ytterligare en kulturaktivitet överlever prövningen när vi också inkluderar en kontroll för de fem personlighetstyperna. Det är besök på rock-/popkonsert. Den kontrollerade effektkoefficienten är statistiskt signifikant, men den har ”fel” tecken – den är negativ. Hypotesen förväntar sig i denna del av analysen positiva koefficienter - ju mer kultur desto bättre hälsa. Men här har vi ett negativt kontrollerat samband – ju mer rock/popkonsert desto sämre hälsa. Så illa skall vi väl inte tro det är. Istället illustrerar resultatet att tänkt kausaliteten skulle kunna vara omvänd – alla olika slags människor med sämre hälsa tenderar att mindre ofta gå på rock/popkonsert.
- 4 Observera dock att det inte finns något samband mellan att lyssna på klassisk musik och självuppskattad hälsa. Korrelationen är .00 enligt resultaten i tabell 1. ”Effekten” av klassisk musik tycks alltså kräva ett konsertbesök. Det räcker inte med musiken. Vad detta visar är att vi rör oss med väldigt svaga samband. Huvudslutsatsen är den negativa – det finns inga effekter.
- 5 Subjektivt uppskattad hälsa har ett samband med vilka olika besvär man rapporterar sig ha. Andelen som uppger besvär minst någon gång i månaden är 2012 för värk i muskler/leder 53 procent, sömnproblem 44 procent, huvudvärk/yrsel 41 procent, oro/nedstämdhet 32 procent, magbesvär 30 procent, nedsatt fysiskt rörlighet 22 procent, allergi 12 procent, hjärt- och kärlproblem 7 procent och annat 20 procent. Andelarna är nästa exakt desamma som 2011 (Weibull m fl, 2012). Korrelationerna i SOM-undersökningen 2012 mellan subjektiv hälsa och huvudvärk är -.31, med muskel/ledvärk -.39, med hjärt-/kärlbesvär -.35, med magbesvär -.34, med sömnbesvär -.35, med oro/nedstämdhet -.42, med fysisk rörlighet -.47 och med allergiska besvär -.18.
- 6 Antalet koefficienter med ett positivt samband är 75 (63 procent). Åtta samband uppvisar ett nollsamband ($r=.00$).
- 7 Genomsnittskorrelationen för sambanden mellan tio kulturexponeringar och sju hälsobesvär är +.01 i SOM 2012. I SOM 2011 var motsvarande snittkorrelation -.02; alltså i båda fallen bra nära nollsamband. Ser vi på genomsnittskorrelationen mellan sju kulturutövningar och sju hälsobesvär är värdet +.03 i SOM-undersökningen 2012 jämfört med +.02 i studien året innan. Alltså även här bra nära ett nollsamband. Observera också de ”felaktiga” tecknen. Enligt hypotesen förväntar vi oss negativa samband, inte positiva. Kultur skall ju minska besvär, inte spä på dem.
- 8 Det kan i sammanhanget nämnas att det finns en tydlig intern korrelation mellan de olika hälsobesvären, där oro/nedstämdhet, huvudvärk/yrsel, sömnsvårighet-

ter och magbesvär bildar en grupp, medan nedsatt fysisk rörlighet, hjärt- och kärlbesvär, muskel-/ledvärk an andra besvär bildar en annan. Den förra ligger närmare vad som kan kallas psykosomatiska besvär, den senare mer mot fysiska besvär. Allergi faller inte in i någon av de två grupperna.

- ⁹ En annan måhända också överflödigt övning är att undersöka förekomsten av eventuella interaktionseffekter mellan kultur och personlighet på hälsa. Vi har genomfört ett antal sådana test utan att finna några riktigt noterbara resultat. Alla våra grundläggande bivariata samband är så låga att det inte är lätt att destillera fram några intressanta interaktionseffekter. Men några signifikanta interaktionseffekter finner vi, även om deras tillskott är mycket obetydligt. Till exempel är interaktionen mellan att gå på teater och att vara extravert statistiskt signifikant som faktorer bakom subjektiv hälsa.
- ¹⁰ Det är viktigt att understryka att det på grundval av en tvärsnittsundersökning aldrig går att pröva den tänkta kausaliteten oavsett vilken riktning det gäller. För det krävs panelundersökningar eller experimentella ansatser.
- ¹¹ Effekterna för sömnbesvär och för kön är signifikanta på .01-nivån. Grad av utåtriktning är bara signifikanta på .05-nivån. Även grad av öppenhet och grad av målmedvetenhet har signifikant effekter på .05-nivån, men deras effekter är något svagare än för grad av utåtriktning.

Referenser

- Bjursell, Gunnar och Vahlne Westerhäll, Lotta (red) (2008). *Kulturen och Hälsan*. Stockholm: Santérus Förlag.
- Chapman, B., Roberts, B., & Duberstein, P. (2011). Personality and Longevity: Knowns, Unknowns, and Implications for Public Health and Personalized Medicine, *Journal of Aging Research*, 500-524.
- Gustavsson, Petter m fl (2003). The HP5 inventory: Definition and assessment of five health-relevant personality traits from a five-factor model perspective. *Personality and Individual Differences* 35: 69-89.
- Gustavsson, Petter (2010). *Test av HP5i modeller I SOM-student*. Stockholm: Karolinska institutet.
- Göransson, Bengt (2008). Inledning. I Bjursell, Gunnar och Vahlne Westerhäll, Lotta (red) *Kulturen och Hälsan*. Stockholm: Santérus Förlag.
- Fahlke, Claudia och Johansson, Per Magnus (2008). *Personlighetspsykologi*. Stockholm: Natur & Kultur.
- Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (2010). Människans fem personlighetsegenskaper. I Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (red) *Nordiskt ljus*. Göteborg: SOM-institutet.

- Holmberg, Sören, Weibull, Lennart och, Gunnarsson, Mattias (2011) Personlighet och ideologisk vänster-högerposition. I Holmberg, S., Weibull, L. och Oscarsson, H. (red) *Lycksalighetens ö*. Göteborg: SOM-institutet.
- Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (2012) Kultur befrämjar hälsa. I Weibull, L., Oscarsson, H. och Bergström, A. (red) *I framtidens skugga*. Göteborg: SOM-institutet.
- Horwitz Bojner, Eva (2013). Dansa dig frisk. *Forskning och Framsteg* Nr 5 2013.
- Ozer, D.J. & Benet-Martinez, V. (2006). Personality and the Prediction of Consequential Outcomes. *Annual Review of Psychology*, 57, 401-21.
- Paunonen, S., V. and Ashton, M., C. (2001) Big Five Factors and Facets and the Prediction of Behavior. *Journal of Personality and Social Psychology* 81: 524-539.
- Theorell, Töres (2008). Kultur och folkhälsa. I Bjursell, Gunnar och Vahlne Westerhäll, Lotta (red) *Kulturen och hälsan*. Stockholm: Santérus förlag.
- Theorell, Töres m fl (2012). Is Cultural Activity at Work Related to Mental Health in Employees? *International Archives of Occupational and Environmental Health*. Published online 29 March 2012.
- Smith, T.W., & MacKenzie, J. (2006). Personality and Risk of Physical Illness. *Annual Review of Clinical Psychology*, 2, 435-67.
- Weibull, Lennart, Oscarsson, Henrik och Bergström, Annika (2012) *I framtidens skugga*. I Weibull, L., Oscarsson, H. och Bergström, A. (red) *I framtidens skugga*. Göteborg: SOM-institutet.

ATT MÄTA PERSONLIGHET

MATTIAS GUNNARSSON, SÖREN HOLMBERG
OCH LENNART WEIBULL

Människor är olika. Tack och lov! Vi skiljer oss åt på en mängd olika sätt. Exempelvis med avseende på personlighet. Men personlighet är ett komplext och svårdefinierat begrepp som kan studeras utifrån en mängd olika infallsvinklar och teorier. Kort innefattar begreppet våra tankar, känslor och beteenden. Man utgår även från att vår personlighet uppvisar någorlunda konsistens över tid och över olika situationer. Ett vanligt sätt att studera personlighet är att försöka identifiera gemensamma personlighetsegenskaper som vi alla uppvisar mer eller mindre av. Tankar om att vi skiljer oss åt vad gäller vissa utmärkande karaktärsdrag är inget nytt utan återfinns redan i antikens skrifter (Larsen, Buss & Wismeijer 2013).

Inom modern personlighetspsykologi råder relativ konsensus kring att personlighet bäst beskrivs i fem övergripande generella egenskaper. Dessa egenskaper brukar benämnas grad av öppenhet, samvetsgrannhet, utåtriktning, samarbetsvillighet och emotionell stabilitet. De fem egenskaperna betecknas som Femfaktormodellen eller på engelska *The Big Five Model*. Förespråkare för olika egenskapsteoretiska modeller som Femfaktormodellen menar att personligheten går att mäta. Eftersom man också utgår från att personligheten är förhållandevis konstant över tid kan kunskap om olika egenskaper användas för att uttala sig om olika framtida beteende. Forskning har visat på tydliga samband mellan de fem personlighetsegenskaperna och mängd olika beteende som exempelvis; alkoholkonsumtion, psykisk hälsa och fysisk hälsa (ex. Chapman, Roberts & Duberstein 2011; Larsen, Buss & Wismeijer 2013).

Det första instrumentet i SOM-undersökningarna

Det faktum att personlighetsegenskaper kan ha samband med politiska, ekonomiska och sociala vanor är bakgrunden till intresset att i de nationella SOM-undersökningarna inkludera ett personlighetsmått. SOM-institutet har från starten haft fokus på svenskars vanor, beteenden, åsikter och värderingar när det gäller samhälle, politik och medier. Ett personlighetsmått kan potentiellt bidra till en bredare eller mer fördjupad förståelse av olika beteenden och samhällsfenomen. Så det faller sig kanske inte helt onaturligt att efter drygt tjugo år av undersökningar inkludera ett personlighetsmått. Det som framför allt motiverade en utprövning av ett sådant mått var forskningsprojektet *Kultur, hälsa och personlighet*. Projektet som startade 2009 har haft som huvudsakligt syfte att pröva frågan om eventu-

ella samband mellan kulturaktiviteter, olika hälso-/ohälsomått och personlighet (Holmberg, Weibull & Gunnarsson 2012). Eftersom det finns en rad olika mått tillgängliga var projektets första uppgift att besluta vilket personlighetsinstrument som skulle kunna ingå i analyserna. Eftersom primärt fokus för projektet var hälsa och utrymmet i enkäten var begränsat, valdes ett kort Femfaktorinstrument som utvecklats för att specifikt mäta personlighetsegenskaper som visats vara relaterade till hälsa/ohälsa (Gustavsson m fl 2003).

Originalinstrumentet, kallat *Health relevant five factor personality inventory* (Hp5i), anpassades till SOM-undersökningarnas format. Det kortades därför ner från 20 till 15 påståenden. Det nya instrumentet validerades och visade på goda statistiska mått som exempelvis god faktorstruktur, reliabilitet och varians (Gustavsson & Gunnarsson 2010). Instrumentet mäter inte personligheten på den mer generella, övergripande Femfaktornivån utan istället mäts vissa utvalda undergrupper inom respektive övergripande nivå. De fem personlighetsegenskaperna benämns grad av utåtriktning med polerna hedoni/extrovert och anhedoni/introvert personlighet (underskala till övergripande faktorn utåtriktad), grad av anspändhet mellan egenskaperna lugn/stabil respektive ängslig/orolig (underskala till övergripande faktorn emotionellt stabil), grad av empati med antagonism/misstänksamhet respektive välvilja/hjälpsamhet som motpoler (underskala till samarbetsvillig), grad av målinriktning med disciplinerad/pålitlig på ena sidan mot mindre planerad/impulsiv å den andra (underskala till samvetsgrann) samt grad av öppenhet med egenskaperna nyfiken/emotionellt inkännande och jordnära/emotionellt krass som kontraster (underskala till öppenhet).¹

SOM-undersökningarnas personlighetsinstrument har inkluderats i 2010, 2011 och 2012 års undersökningar och har varit anmärkningsvärt användbart med tanke på instrumentets begränsade omfattning. Samband som tidigare forskning identifierat med mer omfattande personlighetsinstrument har replikerats och mindre välbeforskade eller nya samband har identifierats (jfr Holmberg, Weibull & Gunnarsson 2011; Roos & Holmberg 2011; Holmberg, Weibull & Gunnarsson 2013).

Test med ett nytt instrument 2013

Eftersom instrumentet har fokus på hälsa har diskussioner förts om att inkludera ett mer generellt instrument för att uppnå en ökad användbarhet inom fler områden. Även behovet att begränsa omfånget av SOM-formulären har vägts in och slutsatsen blev att det därför skulle vara önskvärt att korta ner instrumentet ytterligare. Detta har sammantaget lett fram till en inventering av potentiella instrument för att eventuellt inkludera i framtida SOM-undersökningar. Sex olika personlighetsinstrument, alla baserade på Femfaktorsmodellen, valdes därför ut och testades på en population av cirka 1000 personer. Instrumenten skiljde sig åt med avseende på antal påståenden (från 10 till 44 stycken) och formuleringen av

påståenden. Deltagarna fick besvara samtliga sex instrument samt ta ställning till ett antal olika frågor avseende relevanta kriterievariabler (Martinsson, Andreasson, Markstedt & Pettersson 2013). Det instrument som klarade den generella och statistiska utvärderingen bäst var *Big Five Inventory 10* (BFI 10) som består av 10 påståenden (Rammstedt & John 2007). BFI 10 inkluderades därför i 2013 års SOM undersökning. (För detaljer om utvärderingen se Gunnarsson, Gustavsson, Holmberg & Weibull 2014). I 2013 års undersökning finns BFI 10 med fyra svarsalternativ för varje påstående, originalinstrumentet har fem svarsalternativ. Det sista elfte påståendet som finns med i SOM enkäten skall inte inkluderas i instrumentet (se vidare kodschema för BFI 10 som finns på SOM-institutets hemsida).²

Jämförelser mellan de olika instrumenten avseende medelvärde och standardavvikelse presenteras i tabell 1. Överensstämmelsen mellan åren 2010 och 2012 är mycket god när det gäller alla personlighetsegenskaper. Kanske kan vi till och med dryfta oss till och säga att det är en häpnadsväckande god överensstämmelse. Enligt teorin skall personlighet vara relativt stabil och inte påverkas i större omfattning av exempelvis skiftningar i samhällsklimat och opinioner, vilket siffrorna indikerar. Men ser vi närmare på 2013 års mätning visar sig dock en viss skillnad jämfört med tidigare år framför allt vad gäller rapporterad nivå av Utåtriktning, Målmedvetenhet och Öppenhet, skillnaderna är dock inte omfattande. Övriga jämförelser mellan instrumenten avseende andra variabler, exempelvis kön, visar på vissa skillnader men även dessa skillnader är av mindre omfattning. Bägge instrumenten visar i stort på en god överensstämmelse med vad tidigare forskning visat (för ytterligare analyser se Gunnarsson 2014).

Tabell 1 Medelvärde och standardavvikelse för personlighetsmåten 2010-2013

	SOM:s mått/Hp5i						BFI 10	
	2010		2011		2012		2013	
	M	Sd	M	Sd	M	Sd	M	Sd
Utåtriktning	3.08	.48	3.12	.47	3.14	.50	2.87	.69
Anspändhet	2.21	.66	2.21	.65	2.20	.65	2.15	.64
Empati	2.81	.66	2.83	.65	2.82	.65	3.04	.49
Målmedvetenhet	2.98	.65	2.95	.63	3.01	.60	3.20	.58
Öppenhet	3.03	.59	3.01	.59	3.01	.60	2.48	.74

Kommentar: Personligheten mäts på en fyrgradig skala från 1 (stämmer inte alls) till 4 (stämmer helt). M=populationsmedelvärde, Sd=standardavvikelse. Frågan lyder: "I vilken utsträckning stämmer följande påståenden in på dig? Jag ser mig själv som någon som:" Följt av 10 alternativt 15 påståenden.

Källa: De nationella SOM-undersökningarna 2010-2013

För att få en mer fördjupad jämförelse mellan instrumenten har vi valt att inkludera två testvariabler från två helt olika områden i analysen. Variablerna är subjektivt hälsotillstånd och ideologisk vänster-högerposition och båda är sedan tidigare väl studerade angående samband med personlighet. Vi börjar med att se på korrelationer mellan variablerna och i tabell 2 redovisas bivariata korrelationer för åren 2010 till 2013 mellan subjektivt hälsotillstånd, vänster-höger position och de olika personlighetsegenskaperna.

Eftersom det tidigare SOM-instrumentet har specifikt hälsofokus och BFI 10 är mer generellt, kunde vi förvänta oss att resultaten skulle skilja något mellan 2010-2012 jämfört med 2013 avseende subjektivt upplevt hälsotillstånd. Så var också fallet och 2013 ser vi lägre korrelationer med Utåtriktning och Öppenhet samt något högre med Empati och Målmedvetenhet. Som förväntat och i linje med tidigare forskning noteras mycket små korrelationer mellan vänster-högerposition och de olika personlighetsegenskaperna. Mönstret är likvärdigt över åren och mellan instrumenten. Några skillnader finns dock, exempelvis ser vi att 2013 är korrelation med Målmedvetenhet något högre men överlag är skillnaderna i stort marginella.

Tabell 2 Korrelationer mellan subjektivt upplevt hälsotillstånd och personlighetsfaktorer samt mellan vänster-högerposition och personlighetsfaktorer (Pearson's r)

	Korrelation med subjektivt hälsotillstånd				Korrelation med vänster – högerposition			
	2010	2011	2012	2013	2010	2011	2012	2013
Utåtriktning	+ .40	+ .32	+ .36	+ .19	+ .08	+ .06	+ .05	+ .07
Anspändhet	- .40	- .31	- .39	- .36	- .13	- .12	- .12	- .16
Empati	+ .07	+ .05	+ .03	+ .13	- .02	- .07	- .02	+ .01
Målmedvetenhet	+ .10	+ .08	+ .07	+ .24	+ .02	- .01	+ .06	+ .10
Öppenhet	+ .11	+ .04	+ .10	- .02	- .06	- .07	- .07	- .11

Kommentar: Hälsovariabeln mäts med hjälp av en elvgradig skala mellan 0 (mycket dåligt) och 10 (mycket gott). Frågan lyder "Hur bedömer Du Ditt allmänna hälsotillstånd?" Vänster – högerposition mäts med hjälp av en femgradig skala 1 (klart vänster) till 5 (klart höger). Frågan lyder " Man talar ibland om att politiska åsikter kan placeras in på en vänster-högerskala. Var någonstans skulle du placera dig själv på en sådan skala?"

Källa: De nationella SOM-undersökningarna 2010-2013

I nästa jämförelse studeras enbart åren 2012 och 2013. Regressionsmodeller används med subjektiv hälsa och vänster-högerposition som beroende variabel och personlighet som oberoende med kontroll för fyra demografiska variabler som tidigare forskning visat har samband med utfallsvariablerna – kön, ålder, utbildning och inkomst. Vid användning av regressionsmodeller tar vi hänsyn till effekten av flera variabler i samma analys. I de aktuella analyserna undersöker vi om det finns någon

signifikant effekt av de olika personlighetsvariablerna när vi inkluderar variabler som tidigare forskning visat på har mycket starka samband med utfallsvariablerna. Tabell 3 visar resultatet av regressionsanalyserna.

Det vi kan se i tabell 3 är, kanske något oväntat, att överensstämmelsen mellan de bägge personlighetsinstrumenten i relation till subjektiv hälsa är relativt stor. Båda mätningarna visar att yngre personer med hög inkomst och som är mer utåtriktade, mindre anspända och mer målinriktade skattar sin subjektiva hälsa generellt högre; ett samband det också finns omfattande stöd för i övrig forskning (t ex Chapman, Roberts & Duberstein 2011). När det gäller vänster-högerposition visar analys av 2012 års mätning att personer med politiska sympatier åt höger är mindre anspända och öppna samt rapporterar en högre inkomst. Liknande resultat har rapporterats framförallt i amerikanska studier där personer med sympatier åt vänster rapporterar en högre grad av öppenhet. (Gerber m fl 2010, Mondak m fl 2010) I 2013 års undersökning återfinns sambandet med inkomst men inte något signifikant samband med någon personlighetsegenskap. Däremot tillkommer en effekt av ålder där yngre i högre grad anger sympatier åt vänster. En möjlig förklaring till detta kan vara den trend som framkommit under senare år inom svensk politik att yngre människor orienterar sig mer åt vänster (Oscarsson & Holmberg 2013). Samtidigt är det viktigt att påpeka att på grund av det stora urvalet kan signifikanta effekter uppkomma som inte har någon reell betydelse, effektstorlekarna är små.

Tabell 3 *Analys av sambanden mellan subjektivt upplevt hälsotillstånd och personlighetsfaktorer samt mellan vänster-högerposition och personlighetsfaktorer under kontroll för demografiska variabler (ostandardiserade regressionskoefficienter, standardfel)*

	Subjektivt hälsotillstånd				Vänster – högerposition			
	2012		2013		2012		2013	
	B	SE	B	SE	B	SE	B	SE
Utåtriktning	1.06**	.10	.17*	.08	.09	.07	.06	.09
Anspändhet	-.81**	.08	-.96**	.09	-.16**	.05	.01	.11
Empati	-.07	.08	.11	.11	-.05	.06	-.26	.13
Målmedvetenhet	.18*	.09	.52**	.09	.14	.06	-.14	.11
Öppenhet	-.01	.09	-.03	.07	-.21**	.06	-.05	.08
Kön	-.06	.11	-.16	.10	-.05	.07	.23	.13
Ålder	-.22**	.05	-.23**	.05	.05	.03	-.24**	.06
Utbildning	.01	.05	.04	.05	.05	.03	.11	.06
Inkomst	.19**	.07	.38**	.07	.26**	.05	.18*	.09

Kommentar: B=ostandardiserade regressionskoefficienter; SE=standardfel. Signifikansnivåer: *<.05, **<.01. På könsvariabeln är kvinnor klassificerade som 1 och män som 2. Ålder omfattar fyra grupper från 1 (yngre) till 4 (äldre). Utbildningsnivån är kodad mellan 1 (lågutbildade) och 4 (högutbildade). Inkomstnivån avser hushållets inkomst och är kodad 1 (max 300 000) till 3 (mer än 700 000). **Källa:** De nationella SOM-undersökningarna 2012 och 2013

Sammanfattningsvis ger instrumenten något olika samband mellan vissa variabler men verkar samtidigt ge snarlika resultat som ofta pekar åt samma håll. Detta kan förklaras med att bägge instrumenten är baserade på en teori som bygger på att vi alla uppvisar fem övergripande personlighetsegenskaper, men de mäter egenskaperna på olika detaljnivå och med olika antal påstående. Vilket gör att vi ofta kan se likartade övergripande tendenser men beroende på den specifika analysen och de ingående variablerna ger instrumenten något olika samband. De mäter helt enkelt lite olika delar och fångar därför olika nyanser.

Samtidigt är det viktigt att lyfta fram att utfallsvariabeln kan ändras. Exempelvis ändras opinioner, personer byter åsikt, framförallt inför stundande val vilket kan förklara vissa skillnader i överensstämmelse av instrumenten mellan 2012 och 2013 års mätningar.

De personlighetsinstrument som använts i de nationella SOM-undersökningarna är korta och enbart ett fåtal påstående skall försöka mäta personlighet. Ett mer omfattande instrument hade självklart givit ett mer robust mått och med kortare instrument ökar också risken för mätfel. (Credé m fl 2012). Trots detta har samband replikerats i SOM-institutets undersökningar som tidigare forskning funnit med mer omfattande instrument. (ex. Chapman, Roberts & Duberstein 2011; Larsen, Buss & Wismeijer 2013). Det är dock viktigt att vara medveten om begränsningarna med ett kortare instrument (för mer info se Gunnarsson m fl 2014).

Har personlighet någon betydelse?

Fångar då de personlighetsinstrument som använts i SOM-undersökningen 2013 på ett rimligt sätt upp Femfaktorsmodellens dimensioner. Det är befogat att i huvudsak svara ja på den frågan. Utan att gå djupt in i psykometrin och olika testmetoder kan sägas att bägge instrumenten visar på acceptabla statistiska mått i enlighet med teorin om fem övergripande personlighetsfaktorer. De visar också resultat som stämmer överens med tidigare forskning avseende samband mellan de olika egenskaperna och olika utfallsmått. Samtidigt förs det inom personlighetsforskningen en diskussion om korta personlighetsinstrument, som exempelvis baseras på tio påståenden, överhuvudtaget kan mäta ett så komplext psykologiskt begrepp som personlighet (jfr Credé 2012). Många menar att det inte går, det blir ett för osäkert mått särskilt med tanke på situationen eller kontextens betydelser för hur vår personlighet tar sitt uttryck. Få påståenden gör också att sannolikheten för mätfel ökar. Risken finns att en person inte håller med om just det påstående som är inkluderat i det korta instrumentet men hade kanske värderat ett annat påstående, som också anses fånga den aktuella personlighetsegenskapen, som mer positivt. Det är därför viktigt att vara medveten om begränsningarna när man tolkar resultaten av korta personlighetsinstrument som utger sig för att mäta vår personlighet.

Samtidigt menar forskare att de korta instrumenten är konstruerade för att mäta själva essensen av de övergripande fem personlighetsfaktorerna (ex Credé m fl 2012, Rammstedt & John 2007). De påståenden som är inkluderade i instrumenten är därför mycket noga utvalda. I stora populationsstudier som exempelvis SOM-undersökningarna finns inte utrymme för mer omfattande instrument och där kan ett kort instrument ge indikationer åt ett visst håll. Det vi kan uttala oss om är alltså snarare tendenser eller indikationer åt det ena eller andra hållet och inte se resultatet som ett absolut mått på personlighet i enlighet med femfaktorteorin.

Så, spelar personlighetsinstrumenten någon roll? Det verkar trots allt så, och det visar sig att ett kort personlighetsinstrument trots begränsningar i många fall kan bredda eller fördjupa analysen av SOM-undersökningarnas datamaterial. Vi är övertygade att det i sin tur kan ge nya infallsvinklar och uppslag till vidare forskning om personlighetsegenskapernas roll.

Noter

- ¹ Utformningen av instrumentet framgår av 2012 års nationella SOM-undersöknings frågeformulär Sverige III (fråga 50) på SOM-institutets hemsida (http://www.som.gu.se/digitalAssets/1442/1442861_riks-3-2012-komplett--till-tryck.pdf)
- ² Utformningen av instrumentet framgår av 2013 års nationella SOM-undersöknings frågeformulär Sverige III (fråga 32) på SOM-institutets hemsida (http://www.som.gu.se/digitalAssets/1481/1481080_riks-3-2013.pdf)

Referenser

- Chapman, B., Roberts, B., & Duberstein, P. (2011). Personality and Longevity: Knowns, Unknowns, and Implications for Public Health and Personalized Medicine, *Journal of Aging Research*, 500-524.
- Credé, M., Harms, P., Niehorster, S., Gaye-Valentine, A. (2012) An Evaluation of the Consequences of Using Short Measures of the Big Five Personality Traits. *Journal of Personality and Social Psychology*
- Gerber, Alan, Huber, Gregory, Doherty, David, Dowling, Conor and Ha, Shang (2010) Personality and Political Attitudes: Relationships across Issue Domains and Political Culture. *American Political Science Review* 104: 111-133.
- Gunnarsson, Mattias (2014) *Utvärdering av SOMs personlighetsinstrument*. Göteborg: SOM-institutet.
- Gunnarsson, Mattias, Gustavsson, Petter, Holmberg, Sören, Weibull, Lennart (2014). *Utvärdering av potentiella personlighetsinstrument i SOMs undersökningar*. Göteborg: SOM-institutet.

- Gustavsson, Petter m fl. (2003) The HP5 inventory: Definition and assessment of five health-relevant personality traits from a five-factor model perspective. *Personality and Individual Differences* 35: 69-89.
- Gustavsson, Petter, Gunnarsson, Mattias (2010). *Test av HP5i modeller I SOM-student*. Stockholm: Karolinska institutet.
- Holmberg, Sören, Weibull, Lennart och Gunnarsson, Mattias (2011). Personlighet och ideologisk vänster-högerposition. I Holmberg, S., Weibull, L. och Oscarsson, H. (red) *Lycksalighetens ö*. Göteborg: SOM-institutet.
- Holmberg, Sören, Weibull, Lennart, Gunnarsson, Mattias (2013). Må bättre av kultur – en personlighetsfråga? I Weibull, L., Oscarsson, H., Bergström, A. (red) *Vägskäl*. Göteborg: SOM-institutet.
- Larsen, R., Buss, D., Wismeijer, A (2013). *Personality Psychology, Domains of knowledge about Human Nature*. Berkshire, McGraw-Hill.
- Martinsson, J., Andreasson, M., Markstedt, E., Pettersson, L., (2013). *Technical Report Citizen Panel 7 - 2013*, Gothenburg: University of Gothenburg, LORE.
- Mondak, Jeffery, Hibbing, Matthew, Canache, Damaris, Seligson, Mitchell, Anderson, Mary (2010) Personality and Civic Engagement: An Integrative Framework for the Study of Trait Effects on Political Behavior. *American Political Science Review* 104: 85-110.
- Oscarsson, Henrik och Holmberg Sören (2013). *Nya svenska väljare*. Stockholm: Norstedts Juridik
- Rammstedt, B., John, O.P. (2007). Measuring personality in one minute or less: A 10-item short version of the Big Five Inventory in English and German. *Journal of Research in Personality*, 41, 203–212
- Roos, John Magnus, Holmberg, Ulrika (2011). För vad pris som helst. I Holmberg, S., Weibull, L. och Oscarsson, H. (red) *Lycksalighetens ö*. Göteborg: SOM-institutet.

SAKNADE FRITIDSAKTIVITETER UNDER PANDEMIN

SÖREN HOLMBERG OCH LENNART WEIBULL

Sammanfattning

Svenska folket saknade inte sina olika fritidsaktiviteter särskilt mycket under pandemin. Endast mindre minoriteter, oftast under tio procent, gjorde så. Man verkade anpassa sig och accepterade utan stor saknad de begränsningar i fritidsaktivitet som pandemin innebar. Därtill, eftersom saknad är en negativ, tärande känsla är det normativt bra att graden av genomsnittlig saknad var förhållandevis jämnt spridd över olika sociala och politiska grupper. Mest saknad kan noteras hos grupper med ett frekvent deltagande i olika aktiviteter. Det gäller främst högutbildade personer och storstadsbor, och väljare som stödjer Miljöpartiet och Vänsterpartiet. Dock, för att upprepa, vi talar inte om några stora skillnader. Alla saknade ungefär lika mycket, och få saknade riktigt mycket.

Hålla sig hemma. Jobba hemifrån. Träffa så få människor som möjligt. Hälsa med armbågen. Tvätta och sprita händerna. Avstå från fritidsaktiviteter. Coronapandemin förändrade livet för alla, mest för de äldsta som drabbades hårdast av sjukdom och död och som därför fick leva med de tuffaste restriktionerna. Alla dessa begränsande rekommendationer och påbud var enligt Folkhälsomyndigheten nödvändiga för att bromsa smittan, men de innebar samtidigt att människors umgänge och aktivitet minskade drastiskt. Men en sådan social neddragning är inte bra vare sig för samhällets ekonomi eller för människors fysiska och psykiska hälsa. Sociala aktiviteter är hälsobefrämjande. Ensamhet och isolering är inte bra för människors välmående eller för hälsan. Det gäller inte bara daglig motionsrunda i naturen. Ibland hävdas det till och med att kulturell aktivitet och exponering för kultur kan hjälpa människor att hålla sig friska. Det har bland annat talats om musikens viktiga roll för människors hälsa men också om teaterns (Theorell, 2008; Holmberg & Weibull, 2012; Sigurdson, 2014).

Lägre frekvens i fritidsaktiviteter under coronapandemin

Givet olika teorier eller sanningar om det värdefulla med olika aktiviteter för människors hälsa är en intressant fråga vilka fritidsaktiviteter som människor själva har saknat att göra under pandemin.¹ För att söka svar på frågan sammanställde vi nio olika aktiviteter med fokus på både traditionell kultur och populärkultur men också

Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (2022). Saknade fritidsaktiviteter under pandemin. I Ulrika Andersson, Henrik Oscarsson, Björn Rönnerstrand & Nora Theorin (red) *Du sköra nya värld*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.

på idrott och restaurangbesök och frågade i den nationella SOM-undersökningen 2021 hur ofta man hade saknat att göra dessa fritidsaktiviteter under pandemin.²

Tydliga belägg på att svenska folket var mindre aktiva på sin fritid under pandemin – som Folkhälsomyndigheten och regeringen också uppmanade till – kan ses i tabell 1. Där redovisas hur ofta människor har gjort olika fritidsaktiviteter före och under pandemin. Resultaten visar att besök på restaurang, teater, bio och idrottsevenemang gick ned mellan år 2019 och pandemiåren 2020 och 2021. Mest minskade biobesök medan uteätande minskade minst. Det speglar till stor del samhällets nedstängning. Men det kan samtidigt konstateras att alla aktiviteter tappade besökare under pandemin. Myndigheternas rekommendationer hade uppenbarligen effekt. Utelivet begränsades. Svenska folket blev mindre aktivt och umgicks mindre.

Tabell 1 *Frekvens i allmänhetens fritidsaktiviteter före respektive under coronapandemin, 2019–2021 (procent)*

	2019	2020	2021	Förändring 2019–2021
Besökt restaurang/bar/pub				
Ingen gång	15	23	26	+11
Någon gång	12	15	16	+4
Oftare	73	62	58	-15
Gått på teater				
Ingen gång	62	76	86	+24
Någon gång	23	16	9	-14
Oftare	15	8	5	-10
Gått på bio				
Ingen gång	32	48	69	+37
Någon gång	23	26	15	-8
Oftare	45	26	16	-29
Gått på idrottsevenemang				
Ingen gång	41	54	64	+23
Någon gång	17	17	11	-6
Oftare	42	29	25	-17

Kommentar: Frågan löd 'Hur ofta har Du under de senaste 12 månaderna gjort följande?', med den sjugradiga svarsalternativen 'Ingen gång', 'Någon gång under de senaste 12 månaderna, ... i halvåret, ... i kvartalet, ... i månaden, ... i veckan, flera gånger i veckan'. I tabellen har svarsalternativen delats in i tre grupper, där någon gång senaste 12 månaderna benämns "Någon gång" och någon gång i halvåret/kvartalet/månaden/veckan samt flera gånger i veckan benämns "Oftare".

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2019–2021.

Det kan alltid diskuteras i vilken grad olika människor var berörda av nedstängningarna. Givetvis fanns det personer som uppskattade ett lägre tempo och mindre krav. Men vår utgångspunkt har fokus på saknad. Med det har vi menat något som uppfattats negativt av människor och därmed haft negativ följd för samhället. För att belysa det kommer vi att pröva två normativa hypoteser. Den första är att saknaden skall vara begränsad. Ju färre människor som saknar de olika aktiviteterna desto bättre är det. I så fall har restriktionerna inte lett till någon stor tärande saknad. Vår andra normativa hypotes är att saknaden skall var någorlunda jämnt spridd över samhället. Alla olika sociala och politiska samhällsgrupper skall drabbas ungefär lika mycket av saknad av olika fritidsaktiviteter. Jämlikhet skall råda i saknaden.

Aktiviteter som människor har saknat mest

Resultaten i tabell 2 visar vilka verksamheter eller aktiviteter som svenska folket saknade mest under pandemin, och vilka som inte saknades lika mycket. Utfallet pekar inte på några avgörande skillnader i graden av saknad mellan våra nio särskilt studerade aktiviteter. Men ett märkbart mönster är att sport och idrott i form av besök på gym och idrottsevenemang, att äta ute liksom populärkultur som biobesök och popkonserter var mer saknade än finkulturella aktiviteter som att gå på teater eller opera. Det svarspersonerna mest saknade var att träna på gym, följt av att gå på restaurang/bar/pub på kvällstid och att gå på idrottsevenemang. De aktiviteter som minst saknades var att gå på klassisk konsert/opera, men också att gå på teater och att besöka bibliotek.

Tabell 2 Vad människor har saknat att göra under coronapandemin, 2021 (procent)

Fråga: Om du tänker på de begränsningar som förekommit under pandemin, hur ofta har du saknat att göra följande?

	Mycket ofta	Ganska ofta	Inte särskilt ofta	Inte alls	Summa procent
Träna på gym	16	17	22	45	100
Gå på restaurang/bar/pub på kvällstid	10	25	41	24	100
Gå på idrottsevenemang	10	17	27	46	100
Gå på rockkonsert/popkonsert	8	18	30	44	100
Gå på bio	7	21	41	31	100
Besöka bibliotek	6	15	33	46	100
Gå på museum	5	17	41	37	100
Gå på teater	5	14	36	45	100
Gå på klassisk konsert/opera	3	8	27	62	100

Kommentar: Frågeformulering och svarsalternativ framgår av tabellen. Aktiviteterna har rangordnats efter andelen "Saknat mycket ofta". Antalet svars personer var ca 1 600.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2021.

Det finns vissa samband mellan i hur stor utsträckning de olika aktiviteterna saknas. De svarspersoner som särskilt saknar restaurang- eller pubbesök saknar oftare än andra biobesök och besök på rockkonserter/popkonserter, de som saknar teaterbesök saknar i större utsträckning klassiska konserter och museibesök. Det är samma mönster i människors vanor som vi överlag finner i människors livsstilar och fritidsintressen.

Saknaden skall dock inte överdrivas. För alla våra nio aktiviteter gäller att andelen som har svarat att de saknat aktiviteten ”mycket ofta” är klart lägre (mellan 3–16 procent) än andelen som har svarat att de ”inte alls saknat” respektive aktivitet (mellan 24–62 procent). Svenska folket saknade sina fritidsaktiviteter under pandemin, men inte väldigt mycket. Vår första normativa hypotes om en begränsad saknad måste alltså sägas ha fått ett klart stöd.

Sociala och politiska skillnader i saknaden

Graden av saknad av olika aktiviteter varierar naturligtvis mellan människor med skillnader i social och politisk bakgrund. Inget konstigt i det, människor med skilda förutsättningar har olika vanor och preferenser. Eftersom saknad med vårt sätt att se är något negativt är vår normativa hypotes att inga gradskillnader i saknad skall vara särskilt stora mellan olika samhällsgrupper. Ingen grupp ska med andra ord ha särskilt gynnats eller missgynnats av nedstängningarna och de olika rekommendationerna. Stora differenser kan tyda på ett splittrat samhälle. Ett normativt ideal är att män och kvinnor, unga och äldre, storstads- och landsbygdsbor liksom personer med olika ideologisk hemvist i huvudsak upplever samma grad av saknad efter olika fritidsaktiviteter. Det skulle indikera ett förhållandevis harmoniskt samhälle. Motsatsen att exempelvis män, eller storstadsbor eller moderater eller högutbildade skulle ha en väsentligt högre eller lägre grad av saknad skulle tvärtom kunna tyda på ett uppdelat och fritidskulturellt splittrat Sverige. Saknad är något negativt och det är då bäst när den är något så jämnt fördelad i samhället.

Resultaten i den sifferspäckade tabell 3 visar vid ett närmare studium att vår normativa hypotes om små gruppskillnader i saknaden får ett förhållandevis starkt stöd. Om vi summerar våra nio aktiviteter och beräknar de olika gruppernas genomsnittliga saknad (saknat mycket eller ganska ofta), och jämför med genomsnittet för samtliga svarande visar det sig att skillnaderna oftast är mindre än tio procentenheter. Differenser på måttliga tre till sex procentenheter är vanligast. Mönstret i fritidspreferenser mellan olika grupper är i stort sett detsamma som vi vet av andra studier (Falk, 2021).

Tabell 3 Andel som mycket ofta eller ganska ofta har saknat att göra olika aktiviteter under coronapandemin, sett till sociala och politiska grupper, 2021 (procent)

	Gym	Restaurang	Gå på idrott	Rock/pop-konsert	Bio	Bibliotek	Museum	Teater	Klassisk konsert
Samtliga	33	35	27	26	28	21	22	19	11
Kvinnor	38	38	21	27	33	26	27	27	13
Män	28	31	35	23	23	15	17	11	9
16-29 år	44	47	33	36	38	17	19	11	9
30-49 år	40	41	32	34	34	22	26	17	11
50-64 år	31	40	29	33	26	14	19	21	11
65-85 år	25	21	20	8	22	27	23	23	13
Lägutbildning	16	12	16	7	11	14	10	10	4
Medellåg	29	31	30	26	25	14	17	11	6
Medelhög	36	40	33	29	30	22	22	19	11
Högutbildning	42	45	26	31	37	29	32	31	19
Storstad	42	46	29	27	33	24	34	25	17
Stad	36	36	30	28	32	23	24	22	12
Tätort/landsbygd	24	28	22	21	22	16	14	13	7
Vänsterposition	33	37	26	29	34	28	28	22	12
Varken eller	28	27	23	18	25	20	20	18	10
Högerposition	37	38	32	28	26	15	18	18	11
V	32	38	19	33	36	38	36	23	13
S	30	31	28	22	27	21	23	19	11
MP	38	34	29	39	45	31	35	31	15
C	40	44	33	33	34	15	17	23	10
L	41	42	16	29	33	24	24	24	16
KD	33	32	21	21	23	18	7	7	7
M	42	40	34	29	29	16	23	21	13
SD	26	31	29	22	18	14	13	12	7

Kommentar: Frågan löd 'Om du tänker på de begränsningar som förekommit under pandemin, hur ofta har du saknat att göra följande?'. Svartalternativen var 'Mycket ofta', 'Ganska ofta', 'Inte särskilt ofta' samt 'Inte alls'. Tabellen redogör för andelen som har uppgett att de saknat respektive aktivitet ganska/mycket ofta. Minsta antal svar i någon grupp är 41 (antal som anger Liberalerna som bästa parti).

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2021.

Sociala grupper som genomsnittligt har saknat de undersökta fritidsaktiviteterna mest är kvinnor (+3 procentenheter över samtliga medeltal), unga 16–29 år (+4), högtbildade (+8) och storstadsbor (+6).³ Bland de grupper som uppvisar minst saknad återfinns män (-3), äldre över 65 år (-5), lågutbildade (-14) och landsortsbor (-6). Lågutbildade och de äldsta sticker ut med klart lägst andel som har saknat de olika fritidsaktiviteterna under pandemin. Det vi kan se i en fördjupad analys är att äldre och lågutbildade till stor del är samma grupp. Det är en grupp som tenderar att vara mindre fritidsaktiva än medelsvensson.

Tabell 4 Saknad av olika aktiviteter under coronapandemin, efter egen aktivitet, 2021 (procent)

	Andel saknat mycket/ganska ofta
Besökt restaurang/bar/pub	
Ingen gång	11
Någon gång	24
Oftare	48
Gått på teater	
Ingen gång	15
Någon gång	35
Oftare	51
Gått på bio	
Ingen gång	21
Någon gång	32
Oftare	53
Gått på idrottsevenemang	
Ingen gång	12
Någon gång	34
Oftare	70

Kommentar: Frågan om egen aktivitet löd 'Hur ofta har Du under de senaste 12 månaderna gjort följande?', med den sjugradiga svarsskalan 'Ingen gång', 'Någon gång under de senaste 12 månaderna, ... i halvåret, ... i kvartalet, ... i månaden, ... i veckan, flera gånger i veckan'. I tabellen har svarsalternativen delats in i tre grupper, där någon gång senaste 12 månaderna benämns "Någon gång" och någon gång i halvåret/kvartalet/månaden/veckan samt flera gånger i veckan benämns "Oftare". Frågan om saknad löd 'Om du tänker på de begränsningar som förekommit under pandemin, hur ofta har du saknat att göra följande?'. Svarsalternativen var 'Mycket ofta', 'Ganska ofta', 'Inte särskilt ofta' samt 'Inte alls'. Tabellen redogör för andelen som har uppgett att de saknat respektive aktivitet ganska/mycket ofta.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2021.

Bakom de många siffrorna för olika grupper kan vi således ana ett bakomliggande mönster. Det är de som mest regelbundet ägnar sig åt de olika aktiviteterna som också saknar dem mest. Vi har i tabell 4 prövat det på fyra specifika aktiviteter. Mönstret är där helt entydigt. Det är de som oftast ägnar sig åt verksamheten som saknar den mest. Och det vore ju konstigt annars. Aktiva människor tenderar att oftare sakna sina regelbundna fritidsaktiviteter och ju mer aktiv desto mer saknad.⁴

Samtidigt finns det vissa skillnader mellan olika aktiviteter. Det är framför allt de som ofta går på idrottsevenemang som upplever saknad. Det speglar troligen det faktum att många idrotter fortsatte som vanligt – men utan publik – vilket medförde debatt. För övriga tre verksamheter är skillnaden i saknad mellan aktiva och passiva användare anmärkningsvärt lika. Att restaurang-, bar- och pubbesök uppvisar något mindre differens än övriga har troligen samman med att nedstängningen där var något lägre.

Den politiska faktorn

Intressant nog, och normativt positivt, är att även skillnaderna i genomsnittssaknad är begränsade mellan olika ideologiska och partipolitiska grupper. Personer som subjektivt identifierar sig som vänster uppvisar exempelvis endast en marginellt högre grad av saknad (+3 procentenheter/pe) än högerlutande personer (+0 pe). Partipolitiskt finner vi något större avvikelser från medelsvenskens resultat. Högst genomsnittlig saknad uppvisar Miljöpartiets sympatisörer (+8 pe), följda av vänsterpartister (+5 pe). Även anhängare till de borgerliga partierna Centerpartiet, Liberalerna och Moderaterna har saknadsresultat över genomsnittssvenskens. I alla tre fallen är utfallet här +3 procentenheter. Övriga tre riksdagspartier har väljare med en lägre genomsnittlig saknadsgrad än den allmänna i Sverige. Mest tydligt gäller det för anhängare till Kristdemokraterna och Sverigedemokraterna, som i båda fallen har resultatet -6 procentenheter. Socialdemokraternas anhängare hamnar nära det allmänna medeltalet, men något åt minussidan med en genomsnittssaknad på -1 procentenhet.

Det som Miljöpartiets sympatisörer har saknat mest är biobesök medan Vänsterpartiets sympatisörer mest har saknat biblioteksbesök. Sverigedemokraternas anhängare har saknat alla aktiviteter *mindre* än genomsnittet – med ett undantag, att gå på idrottsevenemang.

Men totalt sett – och för att upprepa och betona – genomsnittsresultaten i saknad för de olika partiernas väljare skiljer sig inte mycket åt. Utfallen håller sig i samtliga fall väl inom plus/minus tio procentenheter från det allmänna medeltalet. Vår önskehypotes om små gruppskillnader i saknad får således stöd. De begränsade partiskillnader i saknad som kan iakttas återfinns inom båda politiska blocken. Inom det rödgröna lägret saknades fritidsaktiviteter mer av Miljöpartiets och Vänsterpartiets sympatisörer än av Socialdemokraternas sympatisörer. På ett

motsvarande sätt var saknaden större bland anhängare till Moderaterna än bland de som sympatiserade med Kristdemokraterna och Sverigedemokraterna i det konservativa lägret.

Två positiva resultat

Ett första positivt resultat är att svenska folket inte saknade sina olika fritidsaktiviteter särskilt mycket under pandemin. Det klart vanligaste svaret på frågan om hur ofta man saknat nio specificerade fritidsaktiviteter under pandemin var ”inte alls”. Resultatet är positivt eftersom saknad är någonting negativt. Människor mår inte bra av att sakna olika saker. Saknad är en negativt tärande känsla. Svenska folket klarade med andra ord av alla begränsningar under pandemin med ett nära minimum av saknad av olika fritidsaktiviteter. Det var bra, även om man kan undra om tuffare inskränkningar hade lett till mindre deltagande i olika aktiviteter och därmed också till mer saknad, men också mindre smitta och död. För att kunna belysa den frågan behövs internationella jämförelser av ett slag som vi inte har idag

Det andra positiva resultatet är att saknaden av olika fritidsaktiviteter var förhållandevis jämnt spridd i skilda sociala och politiska samhällsgrupper. Saknaden delades av alla. Det är normativt mer önskvärt än om endast vissa samhällsgrupper fått bära den negativa saknaden. Bäst är om bördan bärs någorlunda rättvist över hela samhället. Så var det inte fullt ut i Sverige när det gällde saknad av fritidsaktiviteter under pandemin. Men inte långt därifrån. De skillnader i genomsnittssaknad mellan olika grupper som vi noterat är i de allra flesta fall små, oftast endast några enstaka procentenheter. Samhällsgrupper som uppvisar högsta grader av saknad är samtliga grupper med mer deltagande i olika fritidsaktiviteter. Det gäller exempelvis högutbildade personer och storstadsbor, och politiska sympatisörer till Miljöpartiet respektive Vänsterpartiet. Men som sagt, vi talar inte om några stora skillnader. Alla saknade ungefär lika mycket, och få saknade riktigt mycket.

Noter

- ¹ Undersökningen ingår i forskningsprojektet *Kultur, hälsa och personlighet* som delfinansieras av Sten A Olssons forskningsstiftelse. Se Holmberg & Weibull, 2012, samt Holmberg, Weibull & Gunnarsson, 2013.
- ² Tack till Anna Cederholm Lager för hjälp med databearbetning och utformning av tabeller.
- ³ Störst avvikelser uppåt från medelsvenskens saknad återfinns vi hos unga 16–29 år när det gäller Besöka restaurang (+12) och Gå på gym (+11), hos högutbildade för teaterbesök (+12) och för storstadsbor när det handlar om att Besöka restaurang (+11) och Gå på museum (+12). Inga differenser för kvinnor eller män är i denna storleksnivå. En noterbar könsskillnad är att kvinnor

saknar alla fritidsaktiviteter något *mer* än män, men med ett undantag – Gå på idrottsevenemang, som saknas mest av män.

- ⁴ Metodmässigt rymmer analysen en svaghet genom att frågan om vad man *brukar* göra och frågan om vad man *saknade under pandemin* ställdes vid samma tidpunkt. Det innebär att den uppgivna vanan troligen påverkas av vad som hände under pandemin (jfr. tabell 1). Men vår tolkning av resultaten, baserad på jämförelser med andra studier (t.ex. Falk, 2021) är att påverkan är begränsad och brukarfrågan ger en bredare bild av vanor och intressen än vanor bara för pandemiperioden.

Referenser

- Falk, Elisabeth (2021). *Kulturvanor i Sverige 1987–2020*. SOM-rapport nr 2021:20. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Holmberg, Sören & Lennart Weibull (2012). Kultur befrämjar hälsa. I Lennart Weibull, Henrik Oscarsson & Annika Bergström (red) *I framtidens skugga*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Holmberg, Sören, Weibull, Lennart & Gunnarsson, Mattias (2013). Må bättre av kultur – en personlighetsfråga? I Lennart Weibull, Henrik Oscarsson & Annika Bergström (red) *Vägskäl*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Sigurdson, Ola (red) (2014). *Kultur och hälsa. Ett vidgat perspektiv*. Göteborg: Institutionen för Litteratur, Idéhistoria och Religion.
- Theorell, Töres (2008). Kultur och folkhälsa. I Gunnar Bjursell & Lotta Vahlne Westerhäll (red) *Kulturen och hälsan*. Stockholm: Santérus Förlag.

